

nederlands
veteranen
instituut

De Veteranenmonitor 2024:

ervaringen, wensen en behoeften van veteranen

Alieke Reijnen, Frederique Withagen, Mirrian Hilbink & Jacco Duel

Nederlands Veteraneninstituut
Expertisecentrum

Doorn, 2025

Alieke Reijnen, Frederique Withagen, Mirrian Hilbink & Jacco Duel

De Veteranenmonitor 2024: ervaringen, wensen en behoeften van veteranen

nederlands
veteranen
instituut

Doorn, november 2025

Fotoverantwoording: Ministerie van Defensie (voorzijde, p.6), Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie (p.10, p.30, p.36, p.46, p.54), Birthe Kulik Fotografie (p.4, p.58), William Moore (p.18, p.25).

Inhoud

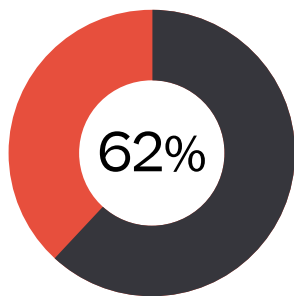
1	Uitgelicht	5
2	Inleiding	7
2.1	De Veteranenmonitor	7
2.2	De deelnemers	7
2.3	Leeswijzer	7
3	Veteranenmonitor 2024: de cijfers	11
3.1	Achtergrondkenmerken	11
3.2	Gezondheid en welzijn	13
3.3	Vertrouwen	14
3.4	Militaire achtergrond	15
3.5	Dienstverlaten en transitie-ervaringen	16
3.6	(Terug)blik op defensie-aspecten	17
3.7	Terugblik op de uitzending en de invloed op het leven	18
3.8	Problemen vanwege uitzending en gebruik van professionele hulp	19
3.9	De veteraan over het thuisfront	21
3.10	Veteraan voelen en ervaren waardering	23
3.11	Het Nederlands Veteraneninstituut: communicatie en dienstverlening	25
4	Veteranen in het veteranenlandschap: stabiliteit en verandering	31
4.1	Het veteranenlandschap in 2024	31
4.2	Bewegingen in het veteranenlandschap	32
4.3	Kenmerken die samenhangen met verschuivingen in het veteranenlandschap	34
4.4	Conclusie	35
5	Militaire cultuur en de overgang naar de burgermaatschappij	37
5.1	Militaire cultuur	37
5.2	Verschillen tussen militaire en civiele cultuur?	37
5.3	Acht thema's spelen een rol	38
5.4	Cultuurthema's	39
5.5	Verschillen tussen veteranen in het noemen van thema's	42
5.6	Welke rol spelen cultuurverschillen in het leven van veteranen uit dienst?	42
5.7	De rol van cultuurverschillen op de werkvloer	43
5.8	Conclusie	44

6 Beschouwing	47
6.1 Bevindingen	47
6.2 Reflecties op resultaten	50
6.3 Reflecties op onderzoek	53
Bijlage 1	55
Bijlage 2	59

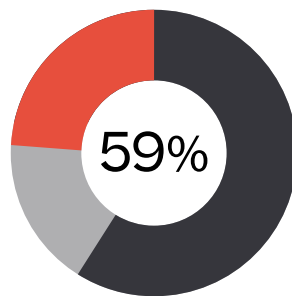
1

Uitgelicht: Veteraan en samenleving

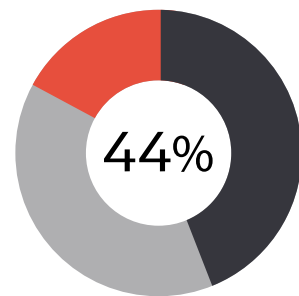
vindt dat mensen doorgaans respect hebben voor veteranen en militairen

38% (zeer) oneens

geeft aan dat de meeste mensen te vertrouwen zijn

24% neutraal | 17% oneens

voelt zich gewaardeerd als veteraan

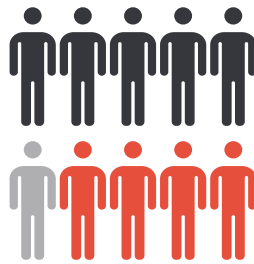
39% neutraal | 17% oneens

5

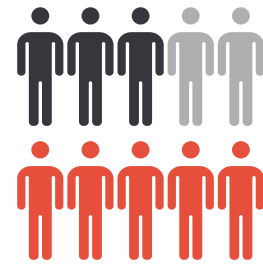
Veteranen uit dienst

voelt zich op plek in de samenleving

vond de overgang van militair naar burger gemakkelijk

geeft aan dat mensen begrijpen wat zij in dienst hebben gedaan

De meest genoemde cultuurverschillen tussen de militaire en civiele wereld:

- Groepsgevoel
- Werkhouding en mentaliteit
- Verantwoordelijkheid en doelgerichtheid

2

Inleiding

2.1 De Veteranenmonitor

Voor de tweede keer heeft het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) de Veteranenmonitor uitgevoerd.¹ Dit periodieke vragenlijstonderzoek geeft het NLVi inzicht in de uitzendervaringen van veteranen, de invloed van die ervaringen op hun leven en de wensen en behoeften die daaruit voortvloeien. Ook geeft de Veteranenmonitor het NLVi inzicht in de mate waarin het veteranenbeleid en de uitvoering ervan in die behoeften voorzien. Met de inzichten uit de Veteranenmonitor wil het NLVi nagaan in hoeverre het beleid en de uitvoering daarvan beter kunnen worden afgestemd op de behoeften van veteranen.

2.2 De deelnemers

In september en oktober 2024 hebben we een online vragenlijst afgenomen met gesloten en open vragen. We hebben 3.798 veteranen uitgenodigd van wie er 2.729 (72%) geen militair meer zijn (veteranen uit dienst). Alle veteranen die zijn uitgenodigd, zijn woonachtig in Nederland en zijn niet ouder dan 70 jaar. Aan het onderzoek hebben 957 veteranen deelgenomen (25% respons); van hen is 73% uit dienst. De resultaten in dit rapport zijn gebaseerd op de respons van 928 veteranen die voldoende antwoorden hebben ingevuld.

2.3 Leeswijzer

In **hoofdstuk 3** geven we op hoofdlijnen een beeld van de wensen, behoeften, ervaringen en opvattingen van veteranen. Dit doen we zowel voor de gehele veteranenpopulatie als voor de populatie veteranen in werkelijke dienst en de populatie veteranen uit dienst² afzonderlijk. De resultaten zijn gewogen voor status (in werkelijke dienst of uit dienst) en leeftijd waardoor zij met betrekking tot deze factoren representatief zijn voor de veteranen die in Nederland wonen en niet ouder zijn dan 70 jaar.

In **hoofdstuk 4** gaan we in op het zogenoemde veteranenlandschap wat in de Veteranenmonitor 2021 voor het eerst is gepresenteerd. We gaan in op het huidige landschap en geven een eerste inblik in de

¹ De Veteranenmonitor is een vervolg op het jaarlijkse onderzoek Kerngegevens (2014-2018).

² In onze eerdere onderzoeken werden veteranen in werkelijke dienst aangeduid als actief dienende veteranen en veteranen die niet meer bij Defensie werken aangeduid als post-actieve veteranen. In deze Veteranenmonitor gebruiken we 'veteranen in werkelijke dienst (of IWD)' en 'veteranen uit dienst'.

bewegingen van veteranen binnen het veteranenlandschap. We onderscheiden verschillende groepen op basis van het wel of niet verschuiven en verkennen welke kenmerken daarmee (mogelijk) samenhangen.

In iedere meting van de Veteranenmonitor nemen we een jaarthema op. Uit eerder onderzoek weten we dat veteranen die de militaire dienst verlaten tegen cultuurverschillen aanlopen.³ Het is echter de vraag wat voor verschillen nu worden ervaren. Daarom is dit keer gekozen voor het thema ‘militaire cultuur’. In **hoofdstuk 5** gaan we in op cultuurverschillen die veteranen ervaren tijdens en na de overgang van de militaire wereld naar de civiele wereld. We onderscheiden acht thema’s en laten zien hoe deze samenhangen met kenmerken van veteranen.

In **hoofdstuk 6** beschouwen we het onderzoek en de resultaten.

Bijlage 1 bevat achtergrondinformatie over de methoden van het onderzoek en de respons. **Bijlage 2** zet enkele bevindingen naast de bevindingen uit 2021 en naast cijfers over de Nederlandse bevolking.

Toelichting bij het rapport

- Voor de leesbaarheid gebruiken we in het rapport percentages die we afronden op hele getallen. Daardoor kunnen totalen iets afwijken van 100%.
- De percentages zijn schattingen op basis van representatief steekproefonderzoek. Daarom kennen ze onzekerheidsmarges. Dat betekent dat als we de gehele veteranenpopulatie zouden bevragen, daadwerkelijke percentages iets hoger of lager zouden kunnen uitvallen.
- In hoofdstuk 3 zijn voor de overzichtelijkheid bij een groot aantal vragen de antwoordcategorieën samengevat: “helemaal eens” en “eens” worden “ja”, “helemaal oneens” en “oneens” worden “nee” en “neutraal” en “geen mening” worden “neutraal”.
- Naast onze beschrijving van de uitkomsten komen veteranen ook zelf aan het woord. Als we open antwoorden citeren, dan zijn deze waar nodig tekstueel soms iets aangepast om de leesbaarheid te vergroten zonder de inhoud (betekenis) ervan te veranderen.

8

Kader: maatschappelijke context van het onderzoek

In de periode tussen de Veteranenmonitor 2021 en de tweede Veteranenmonitor in 2024 zijn er op maatschappelijk en internationaal niveau ontwikkelingen geweest die mogelijk invloed hebben gehad op veteranen. In juni 2021 keerden de laatste Nederlandse militairen terug uit Afghanistan en kort daarna kwam de Taliban opnieuw aan de macht. In februari 2022 viel Rusland Oekraïne binnen. In Nederland leidde dit tot meer maatschappelijke aandacht voor Defensie en veteranen. In Nederland vonden politieke veranderingen plaats met de val van het kabinet-Rutte IV in juli 2023 en het aantreden van het kabinet-Schoof in juli 2024, wat invloed had op het vertrouwen in de politiek en de samenleving. In oktober 2023 escaleerde het Israëlijs-Palestijnse conflict, waarna de oorlog in Gaza uitbrak en spanningen in het Midden-Oosten toenamen. In Nederland zorgde het voor maatschappelijke onrust, zoals demonstraties en studentenprotesten. Hoewel de precieze invloed van deze gebeurtenissen op veteranen niet is onderzocht, is het goed ze bij de interpretatie van sommige onderzoeksresultaten in gedachten te houden.

³ Vlaar, R. & Duel, J. (2025). ...no longer burn to be brothers in arms. Een onderzoek naar de ervaringen van veteranen bij hun vertrek uit militaire dienst en het innemen van een plek in de burgermaatschappij. Nederlands Veteraneninstituut.

Veteranenmonitor 2024: de cijfers

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de cijfers voor veteranen in werkelijke dienst (in tabellen: veteranen IWD) en veteranen uit dienst, alsook voor de totale veteranenpopulatie. Het overzicht geeft een algeheel beeld van de veteranenpopulatie en hoe het met veteranen gaat. Daarnaast geven de cijfers meer inzicht in de ervaringen, wensen en behoeften van veteranen, zoals de transitie-ervaringen, een (terug)blik op het werken bij Defensie, een terugblik op de uitzending(en), de rol van de uitzending(en) in het leven van de veteraan, de mogelijke gevolgen van de uitzending(en) voor de veteraan en het thuisfront, ervaren waardering en de ervaringen met de communicatie en dienstverlening van het NLVi.

We hebben getoetst of veteranen in werkelijke dienst en veteranen uit dienst verschillen in de mate waarin bepaalde kenmerken, ervaringen, wensen en behoeften voorkomen. Wanneer sprake is van een significant verschil wil dat zeggen dat het verschil van betekenis is en het onwaarschijnlijk is dat het alleen op toeval is gebaseerd. Een **oranje** driehoek (▲) in een cel geeft aan dat het percentage in deze groep veteranen significant hoger is dan het percentage in de andere groep veteranen.

3.1 Achtergrondkenmerken

- Bijna vier op de tien veteranen in het onderzoek zijn 45 jaar of jonger. Veteranen in werkelijke dienst zijn verhoudingsgewijs jonger dan veteranen uit dienst.
- Zowel bij veteranen in werkelijke dienst als bij veteranen uit dienst wonen ruim acht op de tien veteranen samen met een partner of echtgenoot.
- Verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst wonen samen met kinderen jonger dan 18 jaar en meer veteranen uit dienst met kinderen van 18 jaar en ouder.
- Een ruime meerderheid van de veteranen uit dienst werkt 12 uur of meer per week of is met pensioen. Veruit de meeste veteranen in werkelijke dienst werken voltijd bij Defensie.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Geslacht	%	%	%
Man	93	91	92
Vrouw	7	9	8
Leeftijdscategorie	%	%	%
t/m 35 jaar	29 ▲	6	12
36 – 45 jaar	28	25	26
46 – 55 jaar	29	33	32
56 – 65 jaar	14	26 ▲	23
66 – 70 jaar	0	10 ▲	7
Woonsituatie^a	%	%	%
Met een partner/echtgenoot	82	82	82
Met kind(eren) jonger dan 18 jaar	49 ▲	39	42
Met kind(eren) van 18 jaar of ouder	13	20 ▲	18
Alleen	7	8	8
Alleen, maar wel duurzame relatie	5	5	5
Met mijn ouder(s)	2	1	1
Met een andere volwassene/andere volwassenen	1	1	1
Arbeidsmarktpositie veteranen uit dienst^a		%	
Werkt 12 uur of meer per week		80	
Pensioen/functioneel leeftijdsontslag		20	
Vrijwilligerswerk		15	
Arbeidsongeschikt		5	
Opleiding/studie		3	
Huisman/huisvrouw		3	
Werkt minder dan 12 uur per week		2	
Werkloos/werkzoekend		1	
Bijstand		1	
Arbeidsmarktpositie veteranen IWD^a	%		
Voltijd in dienst van Defensie	93		
Deeltijd in dienst van Defensie	5		
Ander werk in loondienst	5		
Vrijwilligerswerk	5		
Een eigen bedrijf	4		
Opleiding/studie	3		

^a Meer dan één antwoord mogelijk.

3.2 Gezondheid en welzijn

- Ruim vijf op de zes veteranen zijn tevreden met het leven.
- Een verhoudingsgewijs groter deel van de veteranen in werkelijke dienst is tevreden met zijn/haar leven.
- Vijf op de zes veteranen beoordelen de eigen gezondheid over het algemeen als goed tot uitstekend.
- Veteranen in werkelijke dienst zijn verhoudingsgewijs positiever over hun gezondheid dan veteranen uit dienst.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Tevredenheid met het leven als geheel	%	%	%
Tevreden ^a	91 ▲	83	85
Tevreden en ontevreden	7	12 ▲	11
Ontevreden ^a	2	5 ▲	4
Tevredenheid op verschillende levensdomeinen^b	%	%	%
Mensen met wie je samenleeft/het feit dat je alleen woont	96	94	95
Woonomstandigheden	95	93	94
Persoonlijke veiligheid	97	93	94
Vrijtijdsbesteding ^c	91	86	88
Financiële situatie ^c	89	87	87
Dagelijkse bezigheden	85	82	83
Relatie met familie (waarmee je niet samenleeft) ^c	90 ▲	81	83
Aantal en de kwaliteit van vriendschappen ^c	88 ▲	82	83
Psychische gezondheid ^c	89 ▲	79	82
Lichamelijke gezondheid ^d	87 ▲	74	78
Seksuele leven ^c	79 ▲	67	70
Gezondheid over het algemeen genomen	%	%	%
Uitstekend	11 ▲	5	7
Zeer goed	32 ▲	22	25
Goed	48	55 ▲	54
Matig	8	14 ▲	13
Slecht	1	3	3
Mentale gezondheid in afgelopen 4 weken	%	%	%
Aanwezigheid van angstige en/of depressieve gevoelens	39	41	41

^a Meerdere antwoordopties zijn samengevoegd: tevreden bestaat uit de antwoordopties 'meestal tevreden', 'tevreden' en 'kan niet beter' en ontevreden bestaat uit de antwoordopties 'meestal ontevreden', 'ontevreden' en 'kan niet slechter'.

^b Het percentage betreft veteranen die het antwoord 'meestal tevreden', 'tevreden', 'kan niet beter' geven op de verschillende levensdomeinen.

^c Niet weergegeven in tabel: het percentage veteranen uit dienst dat 'ontevreden' is, is verhoudingsgewijs hoger dan in de groep veteranen IWD.

^d Niet weergegeven in tabel: het percentage veteranen uit dienst dat 'tevreden en ontevreden' is, is verhoudingsgewijs hoger dan in de groep veteranen IWD.

3.3 Vertrouwen

- Bijna zes op de tien veteranen vinden mensen over het algemeen te vertrouwen.
- De ruime meerderheid van de veteranen heeft vertrouwen in het Nederlands Veteraneninstituut en Defensie en minder dan de helft heeft vertrouwen in de landelijke en Europese politiek.
- Het vertrouwen is over het algemeen hoger onder veteranen in werkelijke dienst dan onder veteranen uit dienst.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Mensen zijn over het algemeen te vertrouwen	%	%	%
Eens	69 ▲	56	59
Neutraal	22	24	24
Oneens	9	20 ▲	17
Je kunt niet voorzichtig genoeg zijn in omgang met anderen	%	%	%
Eens	27	35	33
Neutraal	33	31	31
Oneens	40	34	35
Vertrouwen in instituties^a	%	%	%
Nederlands Veteraneninstituut	93	93	93
Ministerie van Defensie	86 ▲	76	79
Rechtspraak	83 ▲	71	74
Zorgstelsel	80 ▲	64	68
Gemeentebestuur	77 ▲	60	64
Pers/media (krant/televisie)	69 ▲	52	57
Politiek in Den Haag	53 ▲	39	43
Europese politiek	50 ▲	33	38
Tevredenheid met^b	%	%	%
Nederlandse economie	84 ▲	75	77
Nederlandse samenleving	72 ▲	63	66

^a Het percentage betreft veteranen die een 6 of hoger geven op een schaal van 1 (geen vertrouwen) tot 10 (alle vertrouwen). De antwoordoptie 'weet ik niet' is buiten beschouwing gelaten.

^b Het percentage betreft veteranen die een 6 of hoger geven op een schaal van 1 (niet tevreden) tot 10 (zeer tevreden). De antwoordoptie 'weet ik niet' is buiten beschouwing gelaten.

3.4 Militaire achtergrond

- Driekwart van de veteranen in het onderzoek is uit dienst.
- Verhoudingsgewijs meer veteranen uit dienst hebben een korte diensttijd dan veteranen in werkelijke dienst.
- Ruim zes op de tien veteranen dienen of hebben gediend bij de landmacht.
- Veteranen in werkelijke dienst hebben over het algemeen een hogere rang dan (de laatste rang van) veteranen uit dienst.
- Meer dan de helft van de veteranen is meermaals uitgezonden. Van de veteranen in werkelijke dienst is 75% meerdere keren uitgezonden. Bij veteranen uit dienst geldt dat voor 49%.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Status	%	%	
Veteranen in werkelijke dienst (of reservist)/veteranen uit dienst	25	75	
Tijd in dienst	%	%	%
0 tot 10 jaar	15	55 ▲	44
11 tot 20 jaar	32 ▲	21	24
21 tot 30 jaar	27 ▲	4	10
31 jaar of langer	26	20	22
Krijgsmachtdeel waarbij iemand dient/heeft gediend^a	%	%	%
Koninklijke Marine	19	21	21
Koninklijke Landmacht	52	70 ▲	65
Koninklijke Luchtmacht	24 ▲	12	16
Koninklijke Marechaussee	6	6	6
Huidige of laatste rang of stand	%	%	%
Soldaat	1	22 ▲	16
Korporaal	9	30 ▲	24
Onderofficier	46 ▲	31	35
Officier	45 ▲	18	25
Aantal uitzendingen	%	%	%
1	25	51 ▲	45
2	25	24	24
3	17 ▲	12	13
4	11 ▲	5	7
5 of meer	22 ▲	8	11
Leeftijd eerste uitzending			
Gemiddelde leeftijd in jaren	27	25	26

Uitzendingen waaraan is deelgenomen (top 3)^a

Veteranen in werkelijke dienst

- 36% Afghanistan (2006-2010)
- 26% Irak/Syrië/Jordanië (2014-heden)
- 24% Mali (2013-2019)

Veteranen uit dienst

- 31% Voormalig Joegoslavië (1996-2004)
- 25% Afghanistan (2006-2010)
- 24% Voormalig Joegoslavië (1992-1995)

^a Meer dan één antwoord mogelijk.

3.5 Dienstverlaten en transitie-ervaringen

- Twee derde van de veteranen uit dienst heeft Defensie meer dan 10 jaar geleden verlaten.
- Bijna de helft van de veteranen uit dienst vond de overgang van de krijgsmacht naar de burgersamenleving makkelijk en bijna vier op de tien vond de overgang moeilijk.
- Ruim zes op de tien veteranen voelen zich na dienstverlaten op hun plek in de samenleving (twee op de tien niet).
- Bijna twee derde van de veteranen uit dienst heeft vertrouwen in de bestaande zorg en ondersteuning voor veteranen als men problemen heeft/krijgt vanwege uitzending.
- Ruim acht op de tien veteranen kijkt positief terug op de tijd bij Defensie.

Veteranen uit dienst:				
Tijd sinds dienstverlaten				%
0 tot 10 jaar				32
11 tot 20 jaar				27
21 tot 30 jaar				24
31 jaar of langer				17
Reden dienstverlaten				%
Zelf contract voor bepaalde of onbepaalde tijd opgezegd of niet verlengd				48
Pensioen/functioneel leeftijdsontslag				19
Einde dienstplicht				15
Einde contract bepaalde tijd/maximale looptijd in rang/contract niet verlengd				10
Arbeidsongeschikt/medische redenen				4
Overig/onbekend				4
Transitie-ervaringen	Ja	Nee	Neutraal	
	%	%	%	
Ik kan uitleggen wat ik bij Defensie heb gedaan	77	10	14	
Ik voel mij (nog) verbonden met Defensie	73	9	18	
Als ik problemen heb/krijg vanwege mijn uitzending dan heb ik vertrouwen in de bestaande ondersteuning en zorg voor veteranen	64	12	25	
Ik voel mij op mijn plek in de burgermaatschappij	62	19	20	
Ik voel mij als veteraan gesteund door Defensie	50	16	34	
De overgang van militair naar burger heb ik als makkelijk ervaren	49	37	14	
Mensen begrijpen wat ik tijdens mijn militaire dienst heb gedaan	27	53	20	
Terugkijken op tijd bij Defensie				%
Positief				83
Positief en negatief				16
Negatief				1
Niet positief of negatief				0

3.6 (Terug)blik op defensie-aspecten

- Verhoudingsgewijs zijn meer veteranen uit dienst positief over de verschillende defensie-aspecten dan veteranen in werkelijke dienst.
- In beide groepen veteranen zijn ongeveer negen op de tien veteranen positief over de relatie met (toenmalige) collega's en de inhoud van het werk bij Defensie.
- Veteranen uit dienst blikken positief terug op onder meer de verantwoordelijkheid, afwisseling en uitdaging in het werk, de opgedane vaardigheden, de 'can do'-mentaliteit en het leven op een kazerne/vliegbasis/schip.

Defensie-aspect	Veteranen IWD			Veteranen uit dienst		
	Positief %	Negatief %	Neutraal %	Positief %	Negatief %	Neutraal %
Relatie met collega's	91	1	8	93	1	6
Inhoud van het werk	86	1	12	90	1	9
Verantwoordelijkheid in werk	80	6 ▲	14	89 ▲	2	10
Opgedane vaardigheden	76	4 ▲	21 ▲	93 ▲	1	7
Sfeer bij Defensie	76	2	22 ▲	88 ▲	2	10
Afwisseling in werk	71	10 ▲	19 ▲	87 ▲	3	11
Uitdaging in werk	70	10 ▲	20 ▲	87 ▲	3	10
Leidinggeven door direct leidinggevende	66	10	24	70	9	21
'Can do'- mentaliteit	59	14 ▲	27 ▲	83 ▲	4	13
Privé/werkbalans	59	17	25	52	15	33
Het leven op kazerne/vliegbasis/schip	42	9 ▲	49 ▲	77 ▲	5	19
Loopbaankansen	48	22	31	45	23	33
Steun vanuit de organisatie	44	16	41 ▲	53 ▲	13	34
Waardering die Defensie had voor werk	42	20 ▲	38 ▲	61 ▲	14	26
Wijze waarop organisatie werd/ wordt bestuurd	40	19 ▲	42	53 ▲	12	36
Het materieel waarmee ik werkt(e)	32	23 ▲	45 ▲	63 ▲	10	27

3.7 Terugblik op de uitzending en de invloed op het leven

- Bijna acht op de tien veteranen kijken (zeer) positief terug op de uitzending(en).
- Ongeveer zes op de tien veteranen geven aan dat de uitzendervaringen in enige tot zeer sterke mate een omslagpunt in het leven vormen.
- Meer dan de helft van de veteranen ervaart een positieve invloed van de uitzending(en) op het leven.
- Verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst blikken positief terug op de uitzending, terwijl meer veteranen uit dienst zowel positief als negatief terugblikken.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Terugblik op de uitzending(en) in het algemeen	%	%	%
(Zeer) positief	86 ▲	75	78
Positief en negatief	12	21 ▲	19
(Zeer) negatief	3	3	3
Niet positief of negatief	0	1	1
Mate waarin uitzendervaringen omslagmoment in leven waren	%	%	%
Helemaal niet	17	14	15
Nauwelijks	21	24	23
Een beetje	39 ▲	30	32
Nogal	19	23	22
Zeer	4	10 ▲	8
Invloed van de uitzending(en) op het leven	%	%	%
(Zeer) positief	59	54	56
Positief en negatief	31	34	33
(Zeer) negatief	1	6 ▲	4
Niet positief of negatief	9	7	7

3.8 Problemen vanwege uitzending en gebruik van professionele hulp

- Ongeveer een kwart van de veteranen heeft uitzendinggerelateerde problemen (gehad) die het persoonlijk functioneren belemmer(d)en.
- Van deze problemen komen psychische problemen het vaakst voor.
- Verhoudingsgewijs meer veteranen uit dienst ervaren psychische en/of financiële problemen dan veteranen in werkelijke dienst. Ook ervaart een groter deel van hen problemen op meerdere levensdomeinen.
- Zes op de tien veteranen met uitzendinggerelateerde problemen hebben professionele hulp gezocht voor de problemen.
- Veteranen in werkelijke dienst zochten verhoudingsgewijs sneller professionele hulp dan veteranen uit dienst.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Problemen die het persoonlijk functioneren belemmeren en (deels) gerelateerd zijn aan de uitzending(en)	%	%	%
Nee	76	72	73
Ja, maar die problemen zijn voorbij	16	14	15
Ja, en ik ervaar (een deel van) die problemen nog steeds	8	14	12

Veteranen die uitzendinggerelateerde problemen hebben (gehad):	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Type problemen^a	%	%	%
Psychische problemen	60	77 ▲	73
Relationele problemen	46	43	44
Problemen met mijn dagelijkse bezigheden	17	30	27
Lichamelijke problemen	18	26	24
Gemis aan contact	17	25	23
Gebrek aan zinvolle invulling van de dag	14	25	22
Het ontbreken van een toekomstperspectief	10	19	17
Problemen met mijn woonsituatie	9	10	10
Financiële problemen	0	11 ▲	9
Andere problemen ^b	13	5	7
Aantal typen problemen die veteranen hebben (gehad)	%	%	%
1	45 ▲	29	33
2-4	52	57	56
5 of meer	4	14 ▲	11

^a Meer dan één antwoord mogelijk.

^b M.n. psychische en relationele problemen, maar sommigen vinden die aanduiding te zwaar.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Hulp gezocht voor problemen gerelateerd aan de uitzending(en)	%	%	%
Nee	40	39	39
Ja	60	61	61

Voorbeelden van redenen voor het niet zoeken van professionele hulp voor problemen gerelateerd aan de uitzending(en)

Veteranen in werkelijke dienst

- Niet erg genoeg/niet nodig, genoeg hulp thuis.
- Dacht dat ik het zelf kon oplossen, stond er niet voor open.
- Ik word toch niet begrepen, geen vertrouwen in de hulp.

Veteranen uit dienst

- Niet erg genoeg/niet nodig, genoeg hulp thuis.
- Bang een label te krijgen.
- Dacht dat ik het zelf kon oplossen, stond er niet voor open.
- Ik wist niet waar te beginnen.
- Schaamte/taboe.
- Ik word toch niet begrepen, geen vertrouwen in de hulp.
- Ontkennen van het probleem.

Veteranen die <u>wel</u> professionele hulp zochten:	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Tijd tussen het ontstaan van de problemen gerelateerd aan de uitzending(en) en zoeken van professionele hulp	%	%	%
Binnen half jaar	48 ▲	27	32
Tussen half jaar en twee jaar	23	17	18
Tussen twee jaar en vijf jaar	20	17	18
Na meer dan vijf jaar	9	39 ▲	32
Tevredenheid over hulpverlening	%	%	%
Ja	57	59	58
Neutraal	16	20	19
Nee	27	21	22

20

Voorbeelden van redenen voor wel tevreden zijn over hulpverlening

Veteranen in werkelijke dienst

- Snel de juiste behandeling opgestart, daardoor beter functioneren.
- Het probleem werd direct herkend.

Veteranen uit dienst

- Werd snel actie ondernomen na hulpvraag.
- Gelijk goede doorverwijzing naar de juiste specialist.
- Gehoord voelen in gesprekken.
- Door specialist met militaire achtergrond gehoord en begrepen voelen.
- Door gesprekken weer de draad op kunnen pakken.

Voorbeelden van redenen voor niet tevreden zijn over hulpverlening

Veteranen in werkelijke dienst

- Zorg kwam te laat, duurde te lang.
- Extern zorg moeten zoeken.
- Niet gezien voelen door behandelaar, spreekt niet dezelfde taal.

Veteranen uit dienst

- Niet gezien voelen, vraag niet serieus genomen, geen steun vanuit afdeling.
- Gevoel dat je moet bewijzen dat je klachten erg genoeg zijn voor behandeling.
- Weinig steun vanuit Defensie en het gevoel dat je maar zelf hulp moet zoeken in reguliere zorg.
- Duurde te lang voordat hulp kreeg of de juiste zorg op gang kwam.

3.9 De veteraan over het thuisfront

- Ruim acht op de tien veteranen zijn tevreden over de relatie met het thuisfront.
- Verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst voelen zich als veteraan gesteund door het thuisfront dan veteranen uit dienst.
- Ruim twee op de tien veteranen geven aan dat het thuisfront problemen heeft (gehad) gerelateerd aan de uitzending(en). Dit aantal is verhoudingsgewijs iets hoger onder veteranen in werkelijke dienst.
- Relationale problemen, gemis aan contact en/of psychische problemen worden het meest genoemd.
- Drie op de tien veteranen met thuisfront dat uitzendgerelateerde problemen ondervond geven aan dat het thuisfront professionele hulp heeft gezocht voor de problemen.

Veteranen over het thuisfront	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Ik ben tevreden over mijn relatie met mijn thuisfront	%	%	%
Ja	93 ▲	80	83
Nee	2	5	4
Neutraal	5	15 ▲	12
Ik voel mij als veteraan gesteund door mijn thuisfront	%	%	%
Ja	90 ▲	72	77
Nee	3	7 ▲	6
Neutraal	8	21 ▲	18
Onze ervaringen vanwege de uitzending hebben mijn relatie met het thuisfront gesterkt/versterkt	%	%	%
Ja	52 ▲	39	42
Nee	10	16 ▲	14
Neutraal	39	45	44

21

Veteranen over het thuisfront	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Thuisfront heeft problemen die het persoonlijk functioneren belemmeren en (deels) gerelateerd zijn aan de uitzending(en)	%	%	%
Nee	72	81 ▲	78
Ja, maar die problemen zijn voorbij	24 ▲	13	16
Ja, en het thuisfront ervaart (een deel van) die problemen nog steeds	5	7	6

Thuisfrontleden die problemen hebben (gehad) gerelateerd aan de uitzending:	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Type problemen^a	%	%	%
Relationele problemen	50	57	55
Gemis aan contact	50 ▲	39	42
Psychische problemen	35	44	41
Problemen met mijn dagelijkse bezigheden	24	28	26
Lichamelijke problemen	9	12	11
Gebrek aan zinvolle invulling van de dag	8	12	10
Financiële problemen	1	14 ▲	10
Problemen met mijn woonsituatie	8	9	9
Het ontbreken van een toekomstperspectief	2	10 ▲	8
Andere problemen ^b	10	6	7
Professionele hulp gezocht voor de problemen	%	%	%
Nee	63	72	69
Ja	38	28	31
Voorbeelden van waar men hulp heeft gezocht:			
Veteranen in werkelijke dienst ▪ (M)GGZ Veteranen uit dienst ▪ Sinai centrum ▪ Reinier van Arkel ▪ Maatschappelijk werker ▪ (M)GGZ ▪ ARQ Centrum '45 ▪ NLVi			

^a Meer dan één antwoord mogelijk.

^b M.n. problemen als er alleen voor staan, jezelf wegcijferen en angst dat de partner iets overkomt op uitzending.

3.10 Veteraan voelen en ervaren waardering

- Bijna zes op de tien veteranen voelen zich veteraan.
- Zich veteraan voelen komt verhoudingsgewijs meer voor onder veteranen uit dienst dan onder hen die in werkelijke dienst zijn.
- Ruim zes op de tien veteranen vinden het belangrijk om waardering te krijgen en ruim vier op de tien ervaren waardering.
- Volgens zes op de tien veteranen hebben andere mensen doorgaans respect voor veteranen en militairen.
- Ruim vier op de tien veteranen geven aan dat de samenleving de toegevoegde waarde van veteranen ziet.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Ik voel me veteraan	%	%	%
Ja	42	64 ▲	58
Nee	25 ▲	16	19
Neutraal	33 ▲	19	23
Deelname aan activiteiten van één of meer verenigingen of organisaties voor (oud-)militairen of veteranen	%	%	%
Wekelijks	3	3	3
Maandelijks	7	5	6
Minder dan maandelijks	40	37	38
Nooit	51	54	53

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Ik vind het belangrijk om als veteraan waardering te krijgen	%	%	%
Ja	61	64	63
Nee	6	6	6
Neutraal	33	30	31
In het algemeen voel ik mij gewaardeerd als veteraan	%	%	%
Ja	38	46 ▲	44
Nee	16	18	17
Neutraal	46 ▲	37	39

Voorbeelden van redenen waardoor veteranen het belangrijk vinden om waardering te krijgen

Veteranen in werkelijke dienst

- Respect en dankbaarheid willen ervaren.
- Stelt jezelf bloot aan risico's/offer gemaakt, je eigen leven op het spel zetten.
- Nederland verdedigd, gediend voor je land, ingezet voor vrijheid en vrede, je hebt wat betekend voor de samenleving. Je hebt je ingezet voor de vrede vanuit jouw land.
- Anderen geholpen in missies, de wereld een stukje beter maken.
- Bewustwording, veel mensen weten niet wat je gedaan hebt, als veteraan gezien willen worden, erkenning.

Veteranen uit dienst

- Respect en dankbaarheid willen ervaren.
- Stelt jezelf bloot aan risico's/offer gemaakt, je eigen leven op het spel zetten.
- Nederland verdedigd, gediend voor je land, ingezet voor vrijheid en vrede, je hebt wat betekend voor de samenleving. Je hebt je ingezet voor de vrede vanuit jouw land.
- Anderen geholpen in missies, de wereld een stukje beter maken.
- Vooruit stappen waar anderen dit niet doen.
- Bewustwording, veel mensen weten niet wat je gedaan hebt, als veteraan gezien willen worden, erkenning.
- Voor veteranen die trauma hebben opgelopen.
- Serieus genomen worden.
- Maakt je trots.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Publieke waardering^a	%	%	%
Andere groepen staan meestal positief tegenover veteranen.	63	64	64
Doorgaans hebben andere mensen respect voor veteranen en militairen.	61	62	62
De samenleving ziet de toegevoegde waarde van veteranen.	37	45 ▲	43
Over het algemeen kijken mensen op naar veteranen.	47	40	42

^a Het percentage betreft veteranen die het (zeer) mee eens zijn. De andere antwoordopties waren (zeer) mee oneens.

3.11 Het Nederlands Veteraneninstituut: communicatie en dienstverlening

- Bijna alle deelnemende veteranen hebben wel eens gehoord van het NLVi of hebben contact gehad of gebruikgemaakt van zijn diensten.
- De meest gebruikte communicatiemiddelen zijn de papieren versie van Checkpoint en de website.
- De meest gebruikte vormen van dienstverlening zijn de treinkaarten en de speciale aanbiedingen.
- Ongeveer zeven op de tien veteranen vinden dat het NLVi voldoende doet om waardering te uiten voor en steun te geven aan veteranen.
- Meer dan de helft van de veteranen vindt dat het NLVi voldoende doet om waardering te uiten voor en steun te geven aan het thuisfront.
- Ruim één op de tien ervaart in enige tot grote mate een drempel om contact op te nemen met het NLVi. Dit percentage is hoger onder veteranen uit dienst dan onder veteranen in werkelijke dienst.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Bekend met het NLVi	%	%	%
Ja, contact gehad of gebruikgemaakt van diensten	16	38 ▲	32
Ja, wel eens van gehoord	83 ▲	59	65
Nee	1	3	3
Hoe kan de bekendheid worden vergroot, zodat veteranen en thuisfront ons weten te vinden?			
▪ Meer reclame (TV, social media). ▪ Via Defensie en de overheid. ▪ Informatie geven als iemand veteraan wordt. ▪ Nieuwsbrief. ▪ Meer promoten op kazernes.			

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Gebruik aantal communicatiemiddelen			
	%	%	%
Geen gebruik	11	12	12
1	66 ▲	50	55
2	16	25 ▲	22
3 of meer middelen	7	13 ▲	12
Type communicatiemiddelen			
	%	%	%
Checkpoint (papieren versie)	85	80	82
Website	13	26 ▲	23
Facebook	7	12 ▲	11
Digitale nieuwsbrief	6	9	8
LinkedIn	3	5	5
Instagram	4	4	4
Checkpoint (online versie)	2	4	3
Anders ^a	2	3	3
Communicatiemiddelen tevredenheid^b			
	%	%	%
Checkpoint (papier)	77	80	79
Website		79	76
Tips om communicatie(middelen) te verbeteren			
▪ Post gebruiken. ▪ Zetje in de rug nodig om hulp te vragen, soms nodig bij veteranen. ▪ Veteranencafé. ▪ Reclames op tv, meer reclame maken voor het NLVi. ▪ Gemeentedagen organiseren. ▪ Meer persoonlijke communicatie. ▪ Meer aanwezig zijn op kazernes. ▪ Website gebruiksvriendelijker maken. ▪ Breng ook positieve verhalen onder de aandacht.			

^a Genoemd wordt m.n. via post voor bijv. enquête of rechtstreeks met personeel of vrijwilligers van het NLVi.

^b Als minimaal 20% of meer van de deelnemers het communicatiemiddel heeft gebruikt.

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Gebruik aantal typen dienstverlening	%	%	%
Geen gebruik	64 ▲	45	50
1	22	27	25
2	9	12	11
3 of meer	5	16 ▲	13
Type dienstverlening	%	%	%
Treinkaarten	3	28 ▲	21
Speciale aanbieding	20	21	20
Aanvragen veteranenpas	17	16	16
Aanmelden activiteit	7	19 ▲	16
Veteranenloket	1	5 ▲	4
Zorgcoördinatie	1	5 ▲	4
Maatschappelijk werk	0	4 ▲	3
Informatie opvragen	4	2	2
Deelname programma	1	3	2
Veteraan in de Klas	1	1	1
Geestelijke verzorging	0	1	1
Nuldelijnsondersteuning	0	1	1
Anders ^a	1	2	2
Dienstverlening tevredenheid^b	%	%	%
Treinkaarten		99	99
Speciale aanbieding	78	77	77

Tips om de dienstverlening te verbeteren

Veteranen in werkelijke dienst

- Mogelijkheden die er zijn meer promoten.
- Betere mogelijkheden bieden voor veteranen (deals, kortingsacties).
- Meer besef over veteraan-zijn kweken bij naasten.
- Drempel verlagen om contact te zoeken en hulp te vragen.

Veteranen uit dienst

- Directer en actief toenadering zoeken tot de veteraan.
- Veteranenpas aanvragen makkelijker maken.
- Mogelijkheden die er zijn meer promoten.
- Betere mogelijkheden bieden voor veteranen (deals, kortingsacties).
- Meer besef over veteraan-zijn kweken bij naasten.
- Buddysysteem ontwikkelen voor mensen uit dienst.
- Drempel verlagen om contact te zoeken en hulp te vragen.

^a Vaak diensten genoemd die geen relatie hebben met NLVi.

^b Als minimaal 20% of meer van de deelnemers de dienst heeft afgenomen.

Steun en waardering vanuit het NLVi	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Het NLVi doet voldoende om waardering te uiten voor veteranen.	%	%	%
Ja	70	73	72
Nee	2	4	3
Neutraal	28	24	25
Het NLVi doet voldoende om waardering te uiten voor het thuisfront van veteranen.	%	%	%
Ja	54	60	58
Nee	4	5	5
Neutraal	42	36	37
Het NLVi doet voldoende om steun te geven aan veteranen.	%	%	%
Ja	69	70	70
Nee	1	4	3
Neutraal	30	26	27
Het NLVi doet voldoende om steun te geven aan het thuisfront van veteranen.	%	%	%
Ja	50	54	53
Nee	4	4	4
Neutraal	47	42	43

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Wat zou er gedaan kunnen worden om veteranen meer waardering en steun te geven?	%	%	%
Niets het is goed zo	66	74	72
Wel iets	34 ▲	26	28
Wel iets, namelijk...			
▪ Meer waardering door kortingen/cadeautjes/beloningen, meer Amerikaanse stelsel. ▪ Publieke opinie t.o.v. veteranen verbeteren/beïnvloeden, meer positieve aandacht in de media. ▪ Meer erkenning vanuit de overheid/politiek. ▪ Veteranenmedaille. ▪ Reünies organiseren/persoonlijk contact. ▪ Betere terugkoppeling van vragenlijsten die worden ingevuld. ▪ Betere begeleiding tijdens terugkeer burgermaatschappij. ▪ Thuisfront benaderen en om inzicht vragen.			

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
Wat zou er gedaan kunnen worden om het thuisfront van veteranen meer waardering en steun te geven?	%	%	%
Niets het is goed zo	80	89	87
Wel iets	20 ▲	11	13
Wel iets, namelijk...			
▪ Bedankje sturen. ▪ Beter informeren en ondersteunen. ▪ Bedanken voor steun. ▪ Vaker persoonlijk contact. ▪ Reünie (voor of na) uitzending. ▪ Aandacht voor wat het thuisfront heeft gedaan.			

	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	Totaal
In hoeverre ervaart u een drempel/heeft u een drempel ervaren om contact op te nemen met het NLVi?	%	%	%
Niet	92 ▲	85	87
Enigszins	6	8	7
Nogal	1	5 ▲	4
In grote mate	1	3 ▲	2
Welke drempel heeft u ervaren?			
Veteranen in werkelijke dienst ▪ Geen veteraan voelen. ▪ Onbekendheid NLVi. ▪ Negatief beeld/wantrouwen NLVi. Veteranen uit dienst ▪ Niet (h)erkennen van het probleem, niet duidelijk of klachten gerelateerd zijn aan militaire carrière of niet weten waar men behoefte aan heeft. ▪ Moeite om hulp te vragen of te zoeken (schaamte, zelf oplossen, niet laten kennen). ▪ Negatief beeld van NLVi, wantrouwen NLVi/Defensie/hulpverlening. ▪ Onbekendheid van NLVi: wie kunnen daar terecht (idee alleen veteranen met problemen)? Wat kunnen ze voor mij betekenen? ▪ Geen veteraan voelen. ▪ Financiële drempel. ▪ Bang voor confrontatie met andere veteranen.			
Wat kan het NLVi doen om de drempel te verlagen/weg te nemen?			
▪ Toegankelijkheid vergroten via sociale media of app. ▪ Actief contact zoeken met veteranen. ▪ Veteranen in dienst of bij dienstverlaten wijzen op NLVi, contactpersoon op kazernes. ▪ Laagdrempelige activiteiten organiseren (inloopmiddag). ▪ Monitoren van veteranen na dienstverlaten. ▪ Meer communicatie over NLVi. ▪ Contact met andere veteranen om weg te wijzen of zetje te geven.			

4

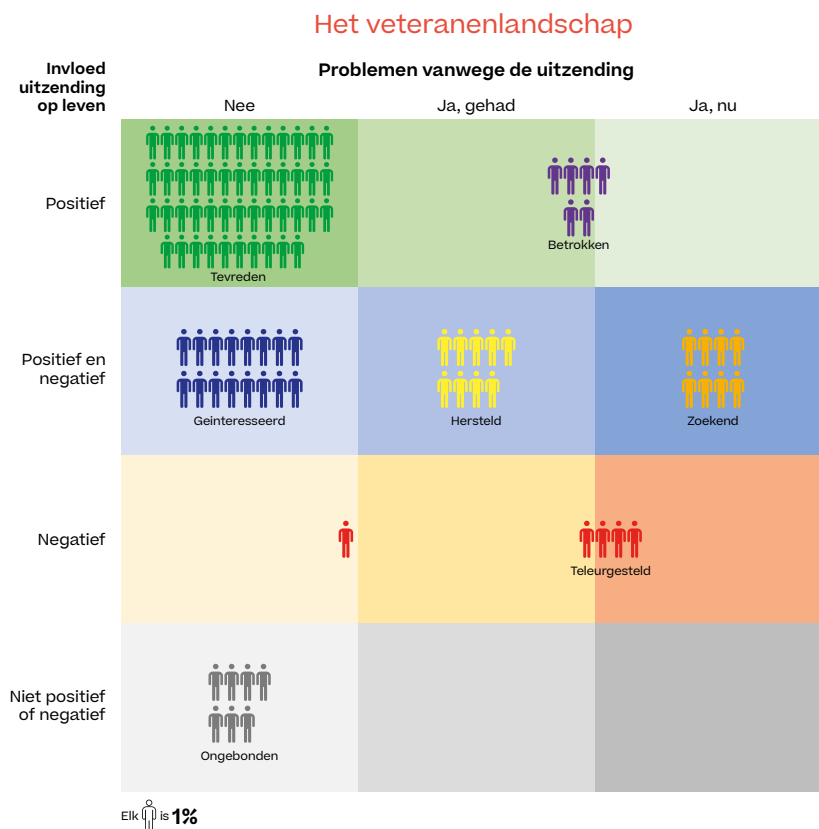
Veteranen in het veteranenlandschap: stabiliteit en verandering

4.1 Het veteranenlandschap in 2024

In 2021 stelden we vast dat “de veteraan” niet bestaat. Achter het algehele positieve beeld dat het met de meeste veteranen goed gaat, schuilt een meer gedifferentieerd beeld.⁴ Op basis van de ervaren invloed van de uitzending op het leven en of men wel of niet problemen heeft (gehad), hebben we zeven groepen onderscheiden in het veteranenlandschap. We lieten zien dat deze groepen veteranen verschillen van elkaar op basis van bepaalde kenmerken, ervaringen, wensen en behoeften (zie kader). Ook in deze Veteranenmonitor hebben we het veteranenlandschap ingekleurd (zie figuur 4.1). In 2024 geven verhoudingsgewijs meer veteranen aan dat zij een positieve invloed van de uitzending ervaren en minder veteranen dat zij een positieve en negatieve invloed ervaren (zie ook bijlage 2). In het veteranenlandschap is daardoor de groep tevreden veteranen verhoudingsgewijs groter (resp. 49% t.o.v. 42%) geworden en zijn de groepen geïnteresseerde en zoekende veteranen verhoudingsgewijs kleiner (resp. 16% t.o.v. 20% en 8% t.o.v. 11%) dan in 2021. De omvang van de overige groepen is vergelijkbaar met die in 2021.

31

► Figuur 4.1: Het veteranenlandschap

⁴ Duel, J., Dirksen, M., & Reijnen, A. (2022). *De Veteranenmonitor 2021: ervaringen, wensen en behoeften van veteranen*. Nederlands Veteraneninstituut.

Kader: korte beschrijving van de groepen in het veteranenlandschap (op basis van rapport uit 2021)

Tevreden veteraan: veteranen in deze groep ervaren een positieve invloed van de uitzending. Zij zijn overwegend tevreden over het veteraan-zijn en alles wat daarmee samenhangt.

Ongebonden veteraan: deze groep ervaart niet echt een invloed van de uitzending in hun verdere leven en er is weinig interesse in het veteraan-zijn. Het zijn overwegend oudere veteranen van wie een deel al met pensioen is.

Betrokken veteraan: deze veteranen ervaren ondanks de uitzendinggerelateerde problemen die zij hebben (gehad) een positieve invloed van de uitzending op hun leven. Deze veteranen voelen zich echt veteraan en zijn daar ook actief mee bezig.

Geïnteresseerde veteraan: deze groep heeft geen problemen vanwege de uitzending, maar ervaart naast een positieve invloed ook een negatieve invloed op het leven. Qua wensen en behoeften is deze groep het meest vergelijkbaar met het algemene beeld van “de veteraan”.

Herstelde veteraan: deze groep veteranen heeft problemen gehad vanwege de uitzending, maar deze zijn voorbij. Zij zijn over het algemeen tevreden met hun leven en ervaren een goede gezondheid. In deze groep is zichtbaar dat (de gevolgen) van de uitzending ook impact hebben gehad op het thuisfront.

Zoekende veteraan: veteranen in deze groep ervaren (nog) problemen en een deel heeft de overgang naar de burgermaatschappij als moeilijk ervaren en voelt zich daar (nog) niet op hun plek. Zij maken gebruik van zorg en ondersteuning van het NLVi.

Teleurgestelde veteraan: deze veteranen ervaren een negatieve invloed van de uitzending op hun leven en zowel de veteraan als het thuisfront ervaren problemen vanwege de uitzending. Zij zijn vaak ontevreden over hun gezondheid en alle aspecten gerelateerd aan het veteraan-zijn. Zij hebben vaak enige vorm van zorg en ondersteuning (gehad) maar een deel voelt zich niet gesteund en is kritisch over de zorg en ondersteuning van Defensie en het NLVi.

4.2 Bewegingen in het veteranenlandschap

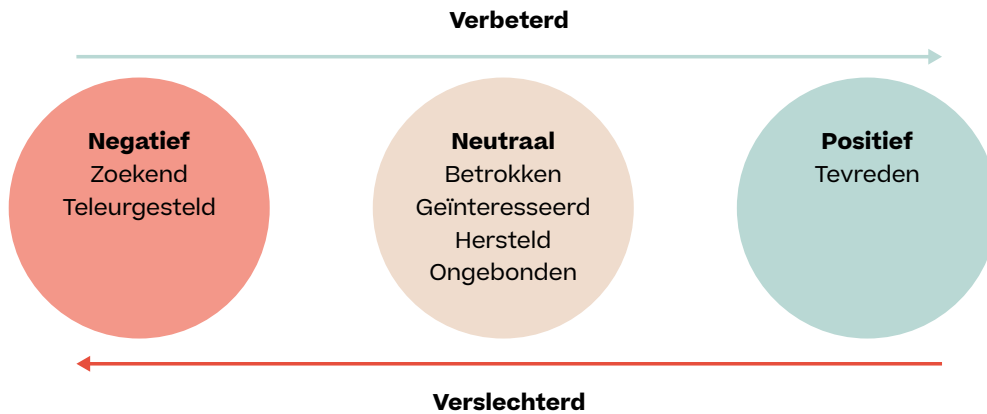
Een klein deel van de veteranen nam zowel in 2021 als in 2024 deel aan de Veteranenmonitor. Voor deze veteranen kunnen we vaststellen of ze nog steeds dezelfde of juist een andere plek innemen in het veteranenlandschap. Dit geeft ons inzicht in individuele verschillen tussen hun situatie in 2021 en 2024. Daarnaast kunnen we analyseren welke kenmerken samenhangen met een eventuele verschuiving (of niet). Dit biedt het NLVi aanknopingspunten om de erkenning, waardering, zorg en dienstverlening beter af te stemmen op de behoeften van veteranen.

Er zijn 137 veteranen die zowel in 2021 als 2024 aan de Veteranenmonitor hebben deelgenomen en van wie we de antwoorden uit beide jaren aan elkaar kunnen en mogen koppelen.⁵ Van de 137 veteranen is 95% man. De gemiddelde leeftijd in 2024 is 57 jaar (mannen) en 52 jaar (vrouwen).

We onderkennen voor deze relatief kleine groep vijf situaties rondom de stabiliteit of verandering in het veteranenlandschap. De zeven groepen in het veteranenlandschap zijn onderverdeeld in positief, neutraal en negatief. Veteranen die zowel in 2021 als in 2024 binnen dezelfde categorie vallen worden aangeduid als stabiel (*stabiel positief*, *stabiel neutraal* of *stabiel negatief*). De situatie waarin veteranen in 2024 bewegen in positieve richting wordt aangeduid als *verbeterd*. De situatie waarin veteranen in 2024 bewegen in negatieve richting wordt aangeduid als *verslechterd* (zie figuur 4.2).

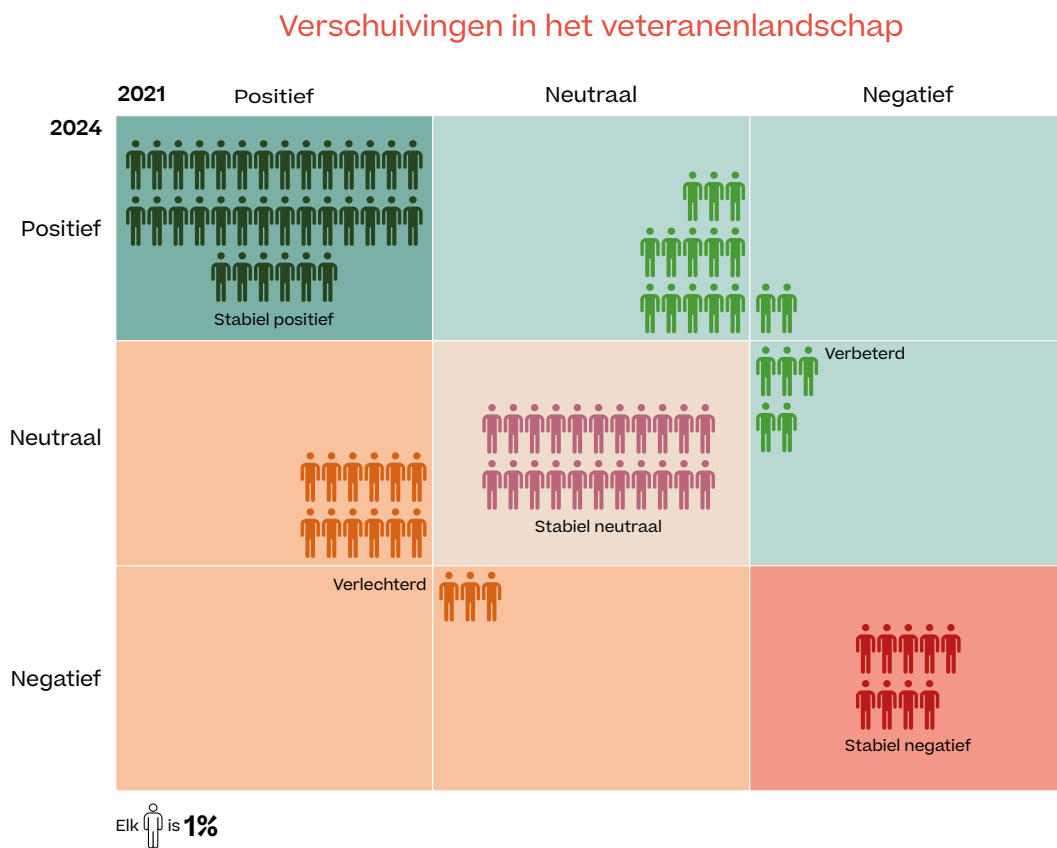
⁵ Iedere veteraan heeft ons toestemming gegeven om zijn/haar antwoorden te koppelen.

► **Figuur 4.2: Stabieleit en verandering in het veteranenlandschap: vijf situaties**

In figuur 4.3 staat een gedetailleerd overzicht van de (eventuele) verschuivingen. De categorie waartoe veteranen behoorden in 2021 (links naar rechts) is uitgezet tegen de categorie waartoe men behoort in 2024 (boven naar beneden). Hierdoor is te zien of de situatie stabiel blijft, is verbeterd of is verslechterd. Twee op de drie veteranen is niet verschoven in het veteranenlandschap. Van de veteranen die zijn verschoven, is voor iets meer dan de helft hun situatie verbeterd.

► **Figuur 4.3: Verschuivingen in het veteranenlandschap**

4.3 Kenmerken die samenhangen met verschuivingen in het veteranenlandschap

We hebben voor vijftien kenmerken geanalyseerd of deze samenhangen met een (eventuele) verschuiving van plaats in het veteranenlandschap. Tabel 4.1 geeft de kenmerken weer die significant meer voorkomen in een bepaalde situatie in vergelijking met de andere situaties.

Binnen de situatie 'stabiel positief' komen verhoudingsgewijs meer veteranen voor die een makkelijke transitie uit dienst hebben doorgemaakt en die op hun plek zijn in de burgermaatschappij. Het zijn veteranen die geen uitzendgerelateerde problemen hebben gehad of een negatieve invloed van de uitzending hebben ervaren. Ook bij het thuisfront komt verhoudingsgewijs minder uitzendgerelateerde problematiek voor. Ze hebben over het algemeen ook geen hulp of ondersteuning gezocht (voor zichzelf of thuisfront). Vergeleken met de andere groepen werken er meer veteranen in deze groep.

Voor de situatie 'stabiel neutraal' valt alleen op dat in de periode 2021-2024 er verhoudingsgewijs meer veteranen met pensioen zijn gegaan.

In de situatie 'stabiel negatief' zijn verhoudingsgewijs meer veteranen naar het Voormalig Joegoslavië uitgezonden geweest in de periode 1996-2004. Er zijn relatief meer veteranen die een moeilijke transitie uit dienst hebben meegemaakt en die zich niet op hun plek voelen in de burgermaatschappij. Het zijn veteranen die uitzendgerelateerde problemen hebben (gehad) en/of die een negatieve invloed van de uitzending op hun leven ervaren. Ook onder het thuisfront komen problemen verhoudingsgewijs meer voor. Verhoudingsgewijs meer veteranen in deze situatie zoeken hulp bij het NLVi dan in andere groepen. Werk (12 uur per week of meer) en pensioen komen verhoudingsgewijs minder voor bij veteranen in deze situatie.

In de situatie 'verslechterd' zijn verhoudingsgewijs meer veteranen naar Afghanistan uitgezonden geweest in de periode 2006-2010.

34

In de situatie 'verbeterd' zijn relatief meer veteranen die een moeilijke transitie hebben doorgemaakt toen ze Defensie verlieten, maar die inmiddels wel op hun plek zijn in de burgermaatschappij. In deze situatie zijn verhoudingsgewijs meer veteranen die wel hulp hadden in 2021, maar niet meer in 2024 en bij wie het thuisfront in 2021 nog problemen had, maar in 2024 niet meer.

► Tabel 4.1: Omvang van de (eventuele) verschuiving in het veteranenlandschap en kenmerken die daarmee samenhangen

Situatie	Stabiel positief	Stabiel neutraal	Stabiel negatief	Verslechterd	Verbeterd
	34%	22%	9%	15%	20%
Kenmerk					
Missie *			Voormalig Joegoslavië 1996-2004	Afghanistan 2006-2010	
Transitie-ervaring in 2021 **	Makkelijke transitie en op plek		Moeilijke transitie en niet op plek		Moeilijke transitie en op plek
Hulp via Veteranenloket in 2021 en/of 2024 ***	Niet in 2021 of 2024		Zowel in 2021 als in 2024		Wel in 2021 niet in 2024
Thuisfront ervaart problemen in 2021 en/of 2024	Geen problemen in 2021 en 2024		Problemen in 2021 en 2024		Problemen in 2021, maar niet meer in 2024
Arbeidsmarktpositie ****	Werk in 2021 en 2024	Met pensioen gegaan	Overig		

Noot. Voor de onderstaande kenmerken werden geen verschillen gevonden en deze zijn dus niet opgenomen in de tabel: Krijgsmachtdeel, Rang tijdens uitzending, Tijd, Veteranen IWD (beroeps/reservist) versus uit dienst in 2021, Reden van dienstverlaten in 2021, Zich veteraan voelen (verschil 2021-2024), Zich gewaardeerd voelen (verschil 2021-2024), Geslacht, Leeftijd en Alleenstaand in 2021 en/of 2024.

*Geanalyseerd zijn missies met minstens twintig respondenten: Libanon, Voormalig Joegoslavië 1992-1995, Voormalig Joegoslavië 1996-2004, Afghanistan 2006-2010.

** Transitie-ervaringen: Makkelijke transitie en op plek in burgermaatschappij; Makkelijk en niet op plek, Moeilijk en op plek, Moeilijk en niet op plek.

*** Hulp: deelname aan programma, zorgcoördinatie, maatschappelijk werk, geestelijk verzorging, nuldelijnsondersteuning.

**** Arbeidsmarktpositie: Met pensioen in 2021, Met pensioen gegaan tussen 2021 en 2024, Werk (voor 12 uur of meer per week) in 2021 en 2024, Overig is stabiliteit of verandering rondom arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, bijstand, werk, vrijwilligerswerk, opleiding volgen, huisman/vrouw zijn en die niet de eerste drie situaties betreffen (met pensioen in 2021/met pensioen gegaan na 2021/aan het werk gebleven voor 12 uur per week of meer).

4.4 Conclusie

Het algehele beeld van het veteranenlandschap is in 2024 iets positiever dan in 2021. De groep tevreden veteranen is verhoudingsgewijs groter, de groepen geïnteresseerde en zoekende veteranen zijn kleiner en de overige groepen (betrokken, hersteld, ongebonden en teleurgesteld) zijn niet verschillend in omvang met 2021. Ook als we kijken naar individuele verschillen is er wat beweging in het landschap. Ruim één op de drie veteranen is van plek veranderd in positieve dan wel negatieve richting. Ook is te zien dat bijna één op de tien veteranen zich zowel in 2021 als in 2024 in een negatieve situatie bevinden. Deze resultaten moeten we echter voorzichtig interpreteren. Ze zijn gebaseerd op slechts een klein aantal veteranen.

Welkom
thuis
Herman

Militaire cultuur en de overgang naar de burgermaatschappij

De overgang van het militaire naar het civiele leven brengt voor veel veteranen uitdagingen met zich mee. De meest genoemde factor die invloed heeft op deze transitie, is het ervaren verschil tussen de militaire en civiele wereld.⁶ In dit hoofdstuk gaan we nader in op dat verschil. We hebben veteranen uit dienst gevraagd welke cultuurverschillen zij ervaren en welke invloed deze verschillen hebben op hun dagelijks functioneren.

5.1 Militaire cultuur

Cultuur is datgene wat mensen binnen een groep met elkaar verbindt. Het gaat om gedeelde gewoonten en gedragingen die bepalen wat als normaal wordt gezien, en hoe mensen met elkaar omgaan. In die zin is cultuur altijd een afgeleide van een groepsproces: het ontstaat, wordt versterkt en doorgegeven binnen sociale contexten.⁷

Militaire cultuur is daarvan een duidelijk voorbeeld. Het is meer dan een verzameling gedragsregels of tradities. Het betreft een zich voortdurend ontwikkelend geheel van gedeelde overtuigingen, waarden, normen, symbolen en gebruiken die het dagelijks functioneren binnen Defensie vormgeven. Deze cultuur beïnvloedt niet alleen het omgaan met elkaar, maar ook hoe militairen zichzelf zien, hoe zij relaties aangaan en hoe zij betekenis geven aan hun identiteit.⁸

5.2 Verschillen tussen militaire en civiele cultuur?

Binnen Defensie wordt de militaire cultuur vaak ervaren als iets dat houvast biedt en verbondenheid stimuleert. Het geeft duidelijkheid over gedrag, samenwerking en verwachtingen. Maar als veteranen de dienst verlaten, kunnen ze (sterker) gaan merken dat in de burgermaatschappij andere overtuigingen, waarden, normen, symbolen en gebruiken gelden dan in de militaire dienst. Juist tijdens de overstap naar civiel werk of leven worden deze cultuurverschillen duidelijk zichtbaar en voelbaar.

⁶ Vlaar, R., & Duel, J. (2025). *...no longer burn to be brothers in arms. Een onderzoek naar de ervaringen van veteranen bij hun vertrek uit militaire dienst en het innemen van een plek in de burgermaatschappij*. Nederlands Veteraneninstituut.

⁷ Kavanagh, C., & Yuki, M. (2017). Culture and group processes. *Online Readings in Psychology and Culture*, 5(4). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1154>

⁸ Heward, C., Li, W., Tie, Y.C., & Waterworth, P. (2024). A scoping review of military culture, military identity, and mental health outcomes in military personnel. *Military Medicine*, 189(11-12), e2382-e2393. <https://doi.org/10.1093/milmed/usae276>

Hoewel cultuurverschillen vaak worden genoemd als belangrijke factor in de transitie, blijft meestal onbenoemd waar deze ervaren verschillen uit bestaan. Het doel van dit hoofdstuk is om beter in kaart te brengen wat die ervaren cultuurverschillen precies zijn.

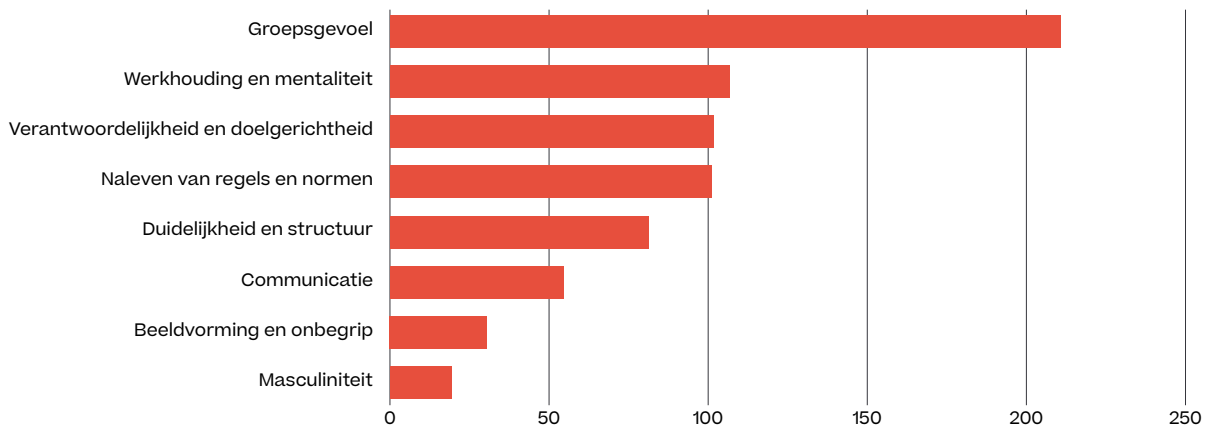
In de Veteranenmonitor 2024 hebben we cultuur als specifiek thema opgenomen. Aan de veteranen uit dienst hebben we twee vragen voorgelegd:

1. Welke verschillen in cultuur heb jij ervaren in de overgang van Defensie naar de burgermaatschappij?
2. Op welke manier spelen deze cultuurverschillen tussen Defensie en de burgermaatschappij momenteel een rol in je leven?

5.3 Acht thema's spelen een rol

Van de 563 veteranen uit dienst die deelnamen aan dit onderzoek hebben 417 één of meer ervaren cultuurverschillen genoemd. In totaal zijn er 709 cultuurverschillen genoemd. De ervaren verschillen tussen de militaire en civiele cultuur kunnen we samenvatten in acht thema's. Figuur 5.1 toont de thema's, gerangschikt van meest naar minst genoemd.

► Figuur 5.1: Overzicht van ervaren verschillen tussen de militaire en civiele cultuur.

5.4 Cultuurthema's

Hieronder beschrijven we elk thema. Ook geven we per thema één of enkele citaten van de veteranen ter verduidelijking.

5.4.1 Groepsgevoel

Groepsgevoel is het meest genoemde thema (211 keer). Veel veteranen ervaren in de burgermaatschappij minder samenhang en teamspirit dan tijdens hun militaire loopbaan. Ze benoemen het gemis aan kameraadschap vaak als een van de grootste veranderingen. De sterke verbondenheid binnen militaire teams wordt gemist en velen geven aan daar nog regelmatig naar terug te verlangen. Ook valt het op dat veteranen hun civiele collega's minder vertrouwen. Ze ervaren de omgang als formeler en afstandelijker. Waar het contact tussen militairen in hun herinnering vanzelf ging en moeiteloos aanvoelde, kost het hen in de burgermaatschappij meer moeite om echt verbinding te maken met collega's.

Tegelijkertijd laten veel veteranen zien dat ze kracht putten uit die militaire verbondenheid. Ze nemen de waarden van kameraadschap, vertrouwen en samenwerking actief mee in hun huidige werk. Die houding wordt vaak gewaardeerd. Voor sommigen is het een manier om de werksfeer positief te beïnvloeden en bij te dragen aan een hechtere, meer betrokken werkomgeving.

'Ik miste de kameraadschap, het altijd aanwezige vertrouwen in elkaar en op elkaar kunnen bouwen. In de burgermaatschappij is dit, logischerwijs, minder nodig daar minder situaties daarom vragen.'

'Ik bevorder in mijn team wel dat wij-gevoel. De skills en drills opgedaan helpen daar goed bij. Ook in mijn werk op het gebied van veiligheid helpen mijn kennis en kunde.'

5.4.2 Werkhouding en mentaliteit

Werkhouding en mentaliteit is een veelgenoemd thema (107 keer). Veteranen ervaren dat er in de civiele werkomgeving vaker een uitgesproken 9-tot-5 mentaliteit heerst. Ze benoemen dat werk daar vaak wordt gezien als middel om geld te verdienen. Binnen Defensie draaide het in hun beleving juist om een sterke innerlijke motivatie en betrokkenheid. Er was passie voor het werk en bereidheid om zich extra in te zetten, ook buiten de reguliere werktijden.

In de beleving van veteranen staat in de burgermaatschappij het eigen belang vaker voorop, terwijl binnen Defensie juist het gezamenlijke doel en het collectieve belang centraal stonden.

Tegelijkertijd geven veteranen aan dat ze hun werkhouding vanuit Defensie bewust meenemen in hun huidige baan. Ze proberen hun motivatie en inzet over te brengen op collega's en zien dat als een waardevolle bijdrage aan het team.

'De verbinding en die liefde voor het werk. Het werk wordt niet gezien als werk bij Defensie maar is een manier van leven. In de burgermaatschappij is werk vaak ook echt werk.'

'Ik probeer mijn collega's in mijn huidige werk een mindset mee te geven.'

5.4.3 Verantwoordelijkheid en doelgerichtheid

Verantwoordelijkheidsgevoel en doelgerichtheid worden 102 keer genoemd als verschil tussen Defensie en de burgermaatschappij. Veteranen ervaren dat civiele collega's minder gericht zijn op het behalen van resultaten en dat doelgericht werken minder vanzelfsprekend is. Ook geven zij aan vaker besluitvaardigheid, daadkracht en de bekende 'can do'-mentaliteit te missen. Waar binnen Defensie het gezamenlijke doel centraal stond en het eigen belang daaraan ondergeschikt werd gemaakt, beschrijven veteranen in civiele werkomgevingen eerder een afwachtende houding. Daarnaast hebben zij de indruk dat doorzettingsvermogen daar minder sterk aanwezig is. Wat betreft werkethiek merken veteranen op dat opdrachten volgens hun beleving minder voortvarend en minder zorgvuldig worden voorbereid en uitgevoerd.

'Valt mij op dat je bij Defensie vaak een mentaliteit hebt van "We can do it" en in de burgermaatschappij moeten we er vaak allemaal nog eens over denken en vergaderen. Iets waar ik mij soms aan kan storen.'

'Waar je het bij defensie met je maten regelde denkt men in de burger al snel "het wordt vanzelf 5 uur". Ze hebben geen duidelijk doel.'

5.4.4 Naleven van regels en normen

Het naleven van regels en normen werd 101 keer genoemd. Veteranen geven daarbij aan vooral een verschil in discipline te ervaren tussen de militaire en civiele omgeving. Binnen Defensie waren duidelijke afspraken, strikte regels en stiptheid vanzelfsprekende onderdelen van professioneel gedrag. In de burgermaatschappij hebben zij de indruk dat deze elementen minder sterk aanwezig zijn. Zij vertellen dat afspraken niet altijd worden nagekomen, dat punctualiteit minder prioriteit lijkt te hebben en dat er minder waarde wordt gehecht aan orde en netheid.

40

Veteranen beschrijven ook dat zij de duidelijke werkwijze en het strakke kader waarin zij bij Defensie functioneerden, in civiele omgevingen vaak missen. Dit gebrek aan houvast of consistentie ervaren velen als frustrerend.

'Afspraken nakomen en staan voor de keuzes die je maakt zijn vaste waardes binnen Defensie, die in de burgermaatschappij minder belangrijk worden gevonden.'

'De werkstructuur en discipline bij Defensie zijn echt anders dan in de burgermaatschappij. Wij zijn van: een man een man, een woord een woord.'

5.4.5 Duidelijkheid en structuur

Veel veteranen benoemen het verschil in duidelijkheid en structuur tussen Defensie en de civiele werkomgeving (82 keer). Ze ervaren in hun huidige baan vaak minder houvast dan voorheen. Waar Defensie werkte met vaste systemen, duidelijke verantwoordelijkheden en een herkenbare hiërarchie, zijn deze elementen in veel civiele organisaties minder sterk aanwezig. Volgens veteranen krijgt leiderschap daar een andere invulling en zijn gezagsverhoudingen minder uitgesproken, waardoor het voor hen regelmatig onduidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is. Daarom hebben sommige veteranen bewust gekozen voor een werkomgeving die meer aansluit bij de structuur en werkwijze van Defensie (zoals de politie). Ze waarderen die helderheid en vinden die aanpak prettig en overzichtelijk.

'Ik heb moeten wennen aan de manier van leidinggeven. In de burgermaatschappij is er een andere vorm van hiërarchie.'

'Plannen gaan niet zo gestructureerd als bij Defensie.'

5.4.6 Communicatie

In de overgang van Defensie naar de civiele maatschappij wordt communicatie als een verschil ervaren (55 keer genoemd). Veteranen geven aan dat communicatie binnen Defensie vaak direct en to-the-point was, terwijl zij in de burgermaatschappij eerder een voorzichtigere en omslachtigere communicatiestijl ervaren. Volgens hen leidt deze minder directe manier van communiceren soms tot onduidelijkheid of verwarring over de boodschap. Ook vertellen veteranen dat hun humor in civiele omgevingen anders wordt opgevat of minder goed begrepen wordt, wat soms tot ongemakkelijke situaties leidt. Daarnaast hebben zij de indruk dat er in civiele omgevingen vaker ruimte is voor het uiten van emoties en dat er meer aandacht wordt besteed aan de manier waarop iets gezegd wordt, in plaats van de inhoud. Sommige veteranen waarderen deze openheid en gevoeligheid, terwijl anderen beschrijven dat zij het lastig vinden om zich aan deze communicatiestijl aan te passen.

'Bij Defensie direct, duidelijk en correct. In het burgerleven toch vaak wat politiek correct, liever wat zachter dan het correcte.'

'Zwarte humor wordt niet of minder gewaardeerd buiten Defensie.'

5.4.7 Masculiniteit

Een onderwerp dat minder vaak is genoemd, maar wel naar voren komt, is masculiniteit (20 keer). Veteranen beschrijven de overgang van Defensie naar de burgermaatschappij vaak als een stap van een 'harde' naar een 'zachtere' wereld. Zij geven aan dat binnen Defensie directheid, duidelijkheid en taakgerichtheid voor hen centraal stonden, terwijl zij in civiele werkomgevingen ervaren dat er meer aandacht is voor sociale omgang en gevoeligheden.

Ook merken veteranen op dat de fysieke gesteldheid van collega's anders wordt gewaardeerd. Waar fitheid en gezondheid binnen Defensie hoog in het vaandel staan, hebben zij de indruk dat dit in de civiele context minder het geval is. Daarnaast vertellen veteranen vaker te werken in diverse teams, onder andere met meer vrouwelijke collega's. Voor sommigen voelt dit als een grote verandering ten opzichte van de vaak homogene en masculiene cultuur binnen Defensie, terwijl anderen juist aangeven de 'machocultuur' niet te missen. Daarnaast benoemen veel veteranen dat zij het avontuurlijke karakter van het militaire werk missen.

'Voornamelijk de overgang met alleen maar mannelijke collega's werken naar een werkcultuur waar veel vrouwen werken.'

'Defensie heeft een machocultuur. In ieder geval onder de mannen. Dat heb ik buiten dienst niet teruggevonden en - moet ik zeggen - ook niet gemist.'

5.4.8 Beeldvorming en onbegrip

Beeldvorming en onbegrip is het laatste thema dat naar voren is gekomen. Hoewel dit thema niet direct een cultureel verschil betreft, is het door deelnemers genoemd en daarom als afzonderlijk onderwerp meegenomen (31 keer). Veteranen ervaren dat er in de burgermaatschappij regelmatig onbegrip is over wat het betekent om bij Defensie te hebben gewerkt. Veel burgers zouden een vertekend of oppervlakkig beeld hebben van het militaire beroep. Ze tonen volgens veteranen weinig inlevingsvermogen met betrekking tot hun militaire ervaringen.

Sommige veteranen geven aan dat ze zich onvoldoende gewaardeerd voelen vanwege hun achtergrond. In sommige gevallen ervaren zij zelfs een negatieve houding tegenover Defensie. Daarnaast voelen enkelen zich in de overgang naar het burgerleven in de steek gelaten door Defensie zelf.

'Vooral onbegrip en heel veel negatieve vooroordelen over mij als oud-militair, als veteraan en over de Defensieorganisatie als geheel.'

'Mensen zonder enige Defensie-ervaring hebben vaak geen idee wat je nou precies gedaan hebt.'

5.5 Verschillen tussen veteranen in het noemen van thema's

We hebben geanalyseerd in hoeverre geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, rang, krijgsmachtdeel en transitie-ervaringen samenhangen met verschillende thema's. Hieruit bleek een verschil tussen mannen en vrouwen, leeftijdsgroepen en transitie-ervaringen.

Relatief meer vrouwen dan mannen noemen het thema communicatie (28% versus 12%). Verder noemen verhoudingsgewijs meer jongere veteranen masculiniteit (t/m 35 jaar: 14%; 36-50 jaar: 4%; 51 en ouder: 4%).

Ook de manier waarop men de transitie uit dienst heeft ervaren (als moeilijk of niet moeilijk) en of men zich wel of niet op zijn plek voelt in de burgermaatschappij hangt samen met de thema's die men noemt. Vooral bij veteranen die de transitie als moeilijk hebben ervaren en die inmiddels hun plek hebben gevonden, komt verantwoordelijkheid en doelgerichtheid naar voren. Deze veteranen benoemen een af en toe moeizame samenwerking met civiele collega's, maar hebben geleerd hiermee om te gaan. Ze geven aan dat hun verantwoordelijkheidsgevoel en daadkracht voortkomen uit de militaire cultuur en dat deze eigenschappen soms gemist worden in de informele of vrijblijvende werkwijze in civiele organisaties. Toch hebben zij een manier gevonden om zich aan te passen zonder hun veteranenidentiteit volledig los te laten.

Bij veteranen die de transitie als moeilijk hebben ervaren en die zich niet op hun plek voelen in de burgermaatschappij komt het belang van het naleven van regels en normen sterk naar voren. Deze veteranen ervaren vaker spanningen door het wegvallen van duidelijke structuren en gedeelde waarden die binnen Defensie vanzelfsprekend waren. Het gebrek hieraan in civiele omgevingen leidt bij hen tot frustratie en een gevoel van verlies. Zij voelen zich in de burgermaatschappij vaak onbegrepen of niet gewaardeerd.

42

5.6 Welke rol spelen cultuurverschillen in het leven van veteranen uit dienst?

Naast de inhoudelijke cultuurverschillen is ook gevraagd welke rol deze verschillen spelen in het leven van de deelnemers. Voor de meeste veteranen spelen de verschillen geen rol in hun leven, anderen ervaren een negatieve invloed en weer anderen een positieve invloed.

Cultuurverschillen spelen geen rol

Vrijwel alle veteranen herkennen cultuurverschillen tussen Defensie en de burgermaatschappij, maar de meerderheid (178 keer genoemd) geeft aan dat deze verschillen geen rol van betekenis spelen in het dagelijks leven. Ze erkennen de verschillen, maar merken dat die geen invloed hebben op hoe ze functioneren, zich voelen of met anderen omgaan. Verhoudingsgewijs meer veteranen waarbij de cultuurverschillen geen rol spelen, noemen het thema duidelijkheid en structuur.

Sommige veteranen geven aan dat ze deze verschillen inmiddels hebben geaccepteerd als onderdeel van het leven buiten Defensie. Voor hen is de cultuurverandering wel merkbaar, maar niet belemmerend. Ze hebben hun plek gevonden in de nieuwe omgeving, zonder dat de overstap blijvende impact heeft gehad op hun dagelijks functioneren of welzijn.

'Weinig. Ik ken de verschillen en kan er mee omgaan.'

'Cultuurverschillen zijn wel zichtbaar, maar ik heb daar zelf nauwelijks last van.'

Positieve rol van cultuurverschillen

Een deel van de veteranen uit dienst geeft aan dat de cultuurverschillen een positieve rol spelen in hun leven (43 keer). Zij geven aan dat ze tijdens hun dienstitijd waardevolle vaardigheden en inzichten hebben ontwikkeld die hen nog steeds van pas komen. Het thema verantwoordelijkheid en doelgerichtheid wordt verhoudingsgewijs meer genoemd. De veteranen geven aan dat ze hebben geleerd door te zetten waar anderen opgeven, dat ze sneller besluiten durven nemen en dat ze niet terugdeinzen voor het nemen van verantwoordelijkheid. Voor sommigen biedt de militaire cultuur nog steeds houvast in het dagelijks leven. Ze vertellen dat ze beter kunnen relativeren, verantwoordelijkheid serieus nemen en proberen een voorbeeld te zijn voor anderen. Daarnaast zeggen veel veteranen dat ze in hun huidige werk bewust elementen van de militaire werkwijze proberen mee te nemen. Denk aan een duidelijke aanpak, discipline in uitvoering en een gerichte focus op het behalen van doelen.

De ervaring bij Defensie wordt daarmee niet alleen als vormend gezien, maar blijft voor veel veteranen ook langdurig van waarde.

'Ik zie ze als goede eigenschappen die ik bij Defensie heb geleerd. Daar haal ik nu mijn voordeel uit t.o.v. niet-militairen die soms langzamer schakelen en zich eerder slachtoffer voelen.'

'Ik weet zeker dat mijn defensieachtergrond en opgedane kennis en ervaring hebben bijgedragen aan de vele kansen die ik heb gekregen alsook heb aangepakt.'

Negatieve rol van cultuurverschillen

Een derde van de veteranen ervaart een negatieve invloed van cultuurverschillen in hun leven (142 keer). De overgang naar het burgerleven gaat voor velen gepaard met frustratie, teleurstelling en gevoelens van vervreemding. De discipline, duidelijkheid en gezamenlijke doelgerichtheid die zij gewend waren binnen Defensie, worden vaak gemist. Het in hun ogen ontbreken van structuur, de minder directe communicatie en het niet naleven van afspraken zorgen regelmatig voor irritatie en onbegrip.

Met name het thema groepsgevoel wordt meer genoemd. Veel veteranen ervaren verschillen in denkwijze en waarden die het moeilijk maken om zich thuis te voelen in hun nieuwe omgeving. Ze voelen zich minder begrepen, hebben moeite met het vinden van aansluiting bij leeftijdsgenoten en ze herkennen zich niet in de omgangsvormen binnen de burgermaatschappij. De behoefte aan hiërarchie, duidelijke kaders en wederzijds vertrouwen wordt lang niet altijd vervuld. Voor sommigen voelt het alsof er in de burgermaatschappij weinig ruimte is voor de waarden die zij binnen Defensie belangrijk vonden. Ze missen het vertrouwde gevoel van verbondenheid, duidelijke structuur en gedeelde verantwoordelijkheid en vinden het lastig om die elementen terug te vinden in hun huidige omgeving.

'Moeite met vriendschappen, moeite met communiceren, geen passende baan kunnen vinden/houden zonder ruzie te krijgen, jaren op zoek geweest naar passende zorg, moeite met hulp vragen.'

'Bij Defensie voelde ik mij thuis. Bij organisaties en politiek in de burgermaatschappij in het geheel niet.'

5.7 De rol van cultuurverschillen op de werkvloer

De ervaren cultuurverschillen tussen Defensie en de burgermaatschappij worden vooral zichtbaar op de werkvloer. Veel veteranen verwijzen in hun antwoorden naar ervaringen met collega's om deze verschillen te illustreren. Samenwerking, communicatie en leiderschap verlopen binnen Defensie op een andere manier dan in veel civiele organisaties. Die ervaren contrasten sluiten aan bij eerdergenoemde thema's, zoals werkhouding en mentaliteit, groepsgevoel en het naleven van regels en normen.

Voor veel veteranen uit dienst zorgen deze ervaren verschillen voor spanningen en onbegrip. Ze geven aan dat hun directe communicatiestijl, hun gevoel voor hiërarchie en hun arbeidsethos niet altijd goed

aansluiten bij die van civiele collega's. Dat leidt geregeld tot wrijving en het gevoel dat zij zich moeten aanpassen aan een voor hen minder duidelijke en minder gestructureerde werkomgeving.

5.8 Conclusie

De overgang van de militaire naar de civiele samenleving gaat voor veel veteranen gepaard met het ervaren van cultuurverschillen. Deze verschillen hebben we samengevat in acht thema's: groepsgevoel, werkhouding en mentaliteit, verantwoordelijkheid en doelgerichtheid, naleving van regels en normen, duidelijkheid en structuur, communicatie, masculiniteit en beeldvorming en onbegrip. Met name het gemis aan kameraadschap, discipline en duidelijkheid wordt vaak genoemd. Tegelijkertijd geven veel veteranen aan dat zij juist kracht putten uit hun militaire achtergrond; eigenschappen als doorzettingsvermogen, loyaliteit en verantwoordelijkheidsgevoel worden ingezet in hun huidige werk en omgeving.

Uit de antwoorden blijkt dat veteranen deze verschillen vooral merken op de werkvloer, waar samenwerking, communicatie en werkhouding in hun beleving vaak anders worden ingevuld.

De invloed van deze ervaren cultuurverschillen verschilt tussen individuen. Voor de meerderheid spelen ze geen grote rol, omdat men zich heeft aangepast of de verschillen heeft leren accepteren. Een deel ervaart de militaire ervaring vooral als positief, omdat die hen waardevolle vaardigheden heeft opgeleverd. Tegelijkertijd ervaart een aanzienlijke groep de verschillen als negatief, vooral door de frustratie, het onbegrip en het gemis aan structuur en verbinding.

Samengevat laat dit hoofdstuk zien dat bijna alle veteranen uit dienst cultuurverschillen ervaren en dat die in hun ogen doorgaans in het voordeel van de militaire cultuur uitvallen, maar dat de impact ervan varieert, van nauwelijks merkbaar tot belemmerend.

Beschouwing

6.1 Bevindingen

6.1.1 De meeste veteranen zijn tevreden met het leven en kijken positief terug op de uitzending(en).

Veruit de meeste veteranen zijn tevreden met het leven. Ruim vijf op de zes veteranen geven aan tevreden te zijn met het leven als geheel, evenals met belangrijke aspecten daarvan, zoals de woonomstandigheden, financiële situatie, dagelijkse bezigheden en de sociale contacten. Een vergelijkbaar deel van de veteranen ervaart de gezondheid als goed tot uitstekend. Verder geeft 59% aan geen angstige of depressieve gevoelens te hebben gehad in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek. Het algemene beeld van de veteranen is daarmee vergelijkbaar met de mannelijke bevolking in Nederland.

Ruim drie kwart van de veteranen kijkt positief (78%) terug op de uitzending(en). Verder kijkt één op de vijf (19%) zowel positief als negatief terug. Slechts een kleine minderheid (3%) van de veteranen kijkt louter negatief terug op de uitzending(en). De uitzending heeft voor meer dan de helft van de veteranen een positieve (56%) en voor een derde een deels positieve en deels negatieve (33%) invloed op het leven. Daarnaast heeft een ruime meerderheid (73%) noch in het verleden noch in het heden problemen vanwege de uitzending ervaren. Deze bevindingen zijn in lijn met eerdere onderzoeken, zoals de Veteranenmonitor 2021 en Veteraan, hoe gaat het met u?,⁹ waaruit blijkt dat de uitzending(en) voor de meeste veteranen geen belemmeringen (meer) meebrengen in het leven.

Wat opvalt in dit onderzoek is dat verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst positief zijn over hun kwaliteit van leven en gezondheid dan veteranen uit dienst.

6.1.2 Ruim een kwart van de veteranen heeft problemen (gehad) die gerelateerd zijn aan de uitzending(en).

Ondanks dat het beeld hierboven overwegend positief is, ervaart een deel van de veteranen (in verschillende mate) negatieve gevolgen van de uitzending(en) of heeft deze ervaren. In lijn met de resultaten van de Veteranenmonitor 2021, geeft ruim een kwart van de veteranen aan problemen te hebben (gehad) vanwege de uitzending die hun persoonlijk functioneren belemmeren of hebben belemmerd. Voor ruim één

⁹ Duel, J., Dirksen, M., & Reijnen, A. (2022). *De Veteranenmonitor 2021: Ervaringen, wensen en behoeften van veteranen*. Nederlands Veteraneninstituut. Reijnen, A. & Duel, J. (2019). *Veteraan, hoe gaat het met u? Onderzoek naar het welbevinden van Nederlandse veteranen*. Nederlands Veteraneninstituut.

op de tien veteranen spelen de problemen ten tijde van het onderzoek. Het vaakst gaat het om psychische problemen, maar ook relationele problemen en problemen met dagelijkse bezigheden worden regelmatig genoemd. Van de veteranen met problemen heeft drie op de vijf professionele hulp gezocht. Net als in het onderzoek naar de helpende en belemmerende factoren voor het zoeken van hulp,¹⁰ zijn het herkennen en erkennen van het probleem, de noodzaak voor hulp en gevoelens van schaamte belangrijke redenen om wel of geen hulp te zoeken. Ook druist het zoeken van hulp bij een deel van de veteranen in tegen wat hen in dienst is geleerd, bijvoorbeeld om dingen zelf op te lossen en door te gaan bij tegenslag. Opvallend is wel dat veteranen in werkelijke dienst veel sneller hulp zochten na het ontstaan van de klachten dan veteranen uit dienst. Verhoudingsgewijs geven ook meer veteranen uit dienst aan dat zij in meer of mindere mate een drempel ervaren om contact op te nemen met het NLVI.

Net als in 2021 kunnen we zeven groepen onderscheiden in het veteranenlandschap met elk eigen kenmerken, ervaringen en behoeften. Nieuw in dit onderzoek is dat we dankzij een groep die in beide jaren aan het onderzoek heeft deelgenomen ook een eerste blik kunnen werpen op de bewegingen binnen het veteranenlandschap. Dit laat zien dat het ook over langere tijd met de meerderheid van de veteranen goed gaat. Ongeveer één op de drie veteranen beweegt in positieve dan wel negatieve richting. Daarnaast valt op dat bijna één op de tien veteranen zich zowel in 2021 als in 2024 in een negatieve situatie bevindt en dus langdurig worstelt met de gevolgen van uitzending(en). We moeten wel voorzichtig zijn met interpreteren van de bevindingen vanwege het kleine aantal veteranen dat aan beide onderzoeken heeft deelgenomen. Desondanks laat dit zien hoe belangrijk het is om veteranen over tijd te volgen om de behoeften van veteranen nog beter te gaan begrijpen.

6.1.3 Veteranen zijn over het algemeen tevreden over de relatie met het thuisfront.

Ruim acht op de tien veteranen zijn tevreden met de relatie met hun thuisfront en ruim driekwart voelt zich gesteund. Verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst voelen zich gesteund door het thuisfront, terwijl meer veteranen uit dienst daar neutraal of negatief over zijn.

48

Ook het thuisfront kan geraakt worden door de uitzending(en). Dertig procent van de veteranen in werkelijke dienst geeft aan dat iemand uit zijn/haar thuisfront problemen heeft of heeft gehad vanwege de uitzending(en). Onder veteranen uit dienst is dit percentage 20%. Vaak gaat het om relationele problemen, gemis aan contact en psychische problemen. Bij ongeveer drie op de vijf thuisfrontleden met problemen heeft de veteraan zelf ook problemen (gehad) vanwege de uitzending. Ongeveer een derde van de thuisfrontleden met problemen heeft hiervoor professionele hulp gezocht.

6.1.4 Cultuurverschillen spelen een rol in de overgang van de militaire wereld naar de burgermaatschappij.

Driekwart van de veteranen in dit onderzoek heeft Defensie verlaten. Bijna de helft van hen heeft er zelf voor gekozen om het contract met Defensie op te zeggen of niet te verlengen. Over het algemeen kijkt de meerderheid van de veteranen uit dienst (83%) positief terug op de tijd bij Defensie. Ruim acht op de tien is positief over de relatie met collega's, de inhoud van het werk, de verantwoordelijkheid, afwisseling en uitdaging in het werk en de sfeer bij Defensie. Wat opvalt is dat verhoudingsgewijs meer veteranen uit dienst positief zijn over de verschillende aspecten van Defensie dan veteranen in werkelijke dienst. Zeven op de tien veteranen uit dienst voelen zich (nog) verbonden met Defensie en ongeveer de helft voelt zich gesteund door Defensie.

De overgang van de militaire wereld naar de burgermaatschappij was voor bijna de helft van de veteranen gemakkelijk en voor bijna vier op de tien was deze moeilijk. Terwijl zes op de tien veteranen zich op hun plek voelen in de samenleving, voelen twee op de tien dit (nog) niet. Het ervaren verschil tussen de militaire en civiele cultuur speelt hierbij een rol. De grootste verandering die veteranen ervaren als zij de

¹⁰ Reijnen, A., Dirksen, M., & Duel, J. (2022). *Een uitdagende missie. Hoe kunnen we veteranen ondersteunen bij het omgaan met uitzendingerelateerde problematiek?* Nederlands Veteraneninstituut.

dienst verlaten, is het gemis aan kameraadschap en de verbondenheid binnen militaire teams. Daarnaast ervaren zij, met name op de werkvloer, verschillen in de samenwerking, communicatie en de houding tegenover het werk. Het merendeel van de veteranen heeft de verschillen geaccepteerd of benut juist de kennis en ervaring die ze hebben meegenomen vanuit Defensie in hun civiele omgeving. Voor een deel van de veteranen gaat het wegvallen van de verbondenheid, structuur en gedeelde waarden binnen Defensie echter samen met spanningen en een gevoel van verlies. Zij voelen zich minder begrepen of gewaardeerd in de burgermaatschappij en ervaren moeite om daar aansluiting te vinden.

6.1.5 Een meerderheid van de veteranen heeft vertrouwen in anderen en is tevreden over de Nederlandse samenleving.

Twee derde van de veteranen is tevreden over de Nederlandse samenleving en ruim drie kwart is tevreden over de Nederlandse economie. Daarnaast heeft een meerderheid van de veteranen (59%) over het algemeen vertrouwen in andere mensen. Ook onder de Nederlandse bevolking geven ongeveer zes op de tien aan dat de meeste mensen te vertrouwen zijn.¹¹ Dit percentage is min of meer stabiel hoog tussen 2008 en 2025. Binnen Europa is het sociale vertrouwen alleen in Noorwegen en Finland hoger.¹² Minder veteranen hebben vertrouwen in de landelijke (43%) en Europese (38%) politiek. Ook onder de Nederlandse bevolking is het politiek vertrouwen vrij laag. In dezelfde periode vorig jaar gaf 44% een voldoende voor vertrouwen in de regering.¹³ Wat opvalt is dat verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst tevreden zijn over de Nederlandse samenleving en economie en vertrouwen hebben in anderen en de politiek dan veteranen uit dienst.

6.1.6 Verhoudingsgewijs meer veteranen uit dienst voelen zich veteraan.

Bijna zes op de tien veteranen voelen zich veteraan. Verhoudingsgewijs meer veteranen uit dienst (64%) rapporteren dit gevoel dan veteranen in werkelijke dienst (42%). Ruim zes op de tien veteranen vinden het belangrijk om waardering te krijgen als veteraan, bijvoorbeeld omdat ze zich hebben ingezet voor vrede en veiligheid, anderen hebben geholpen en zichzelf daarbij hebben blootgesteld aan risico's. Ondanks dat de erkenning en waardering belangrijk zijn voor veel veteranen, blijft de ervaren waardering vanuit de samenleving achter bij de behoefte. Ongeveer vier op de tien veteranen voelen zich gewaardeerd en evenveel veteranen geven aan dat de samenleving de toegevoegde waarde ziet van veteranen. Meer veteranen (62%) geven aan dat mensen doorgaans respect hebben voor veteranen of militairen.

49

6.1.7 Veteranen kennen het Nederlands Veteraneninstituut.

Bijna alle veteranen in werkelijke dienst en uit dienst geven aan dat zij weleens gehoord hebben van het NLVi, contact hebben gehad met het instituut of gebruik hebben gemaakt van zijn diensten. Veruit het meest gebruikte communicatiemiddel onder zowel veteranen in werkelijke dienst als veteranen uit dienst is de papieren versie van Checkpoint waarover men zeer tevreden is, gevolgd door de website en Facebook. Verhoudingsgewijs meer veteranen uit dienst maken gebruik van deze laatste twee communicatiemiddelen. Ongeveer de helft van de veteranen heeft gebruikgemaakt van de dienstverlening van het NLVi, onder wie relatief meer veteranen uit dienst.

Ongeveer zeven op de tien veteranen zijn tevreden over de steun en waardering voor veteranen vanuit het NLVi. Over de steun en waardering van het NLVi voor het thuisfront is ongeveer de helft tevreden. Toch vinden bijna drie op de tien veteranen dat het NLVi meer kan doen om veteranen waardering en steun te bieden. Dit varieert van meer waardering in de vorm van kortingen, cadeaus en medailles tot

¹¹ Miltenburg, E., den Ridder, J., Broere, J., Geurkink, B. & Van Alebeek, C. (2025). *Burgerperspectieven 2025 | bericht 2. Thema: sociale cohesie en zorgen over samenleven*. Sociaal Cultureel Planbureau.

¹² Bron: European Social Survey 2023-2024. In: Miltenburg, E., den Ridder, J., Broere, J., Geurkink, B. & Van Alebeek, C. (2025). *Burgerperspectieven 2025 | bericht 2. Thema: sociale cohesie en zorgen over samenleven*. Sociaal Cultureel Planbureau.

¹³ Den Ridder, J., & Kunst, S. (2025). *Burgerperspectieven 2025 | bericht 2. Update: stand van het land*. Sociaal Cultureel Planbureau.

het verbeteren van de publieke opinie en de erkenning vanuit de overheid/politiek. Een kleiner deel van de veteranen vindt dat het NLVi meer kan doen voor het thuisfront, daarbij gaat het veelal om meer persoonlijke aandacht voor het thuisfront. Het valt op dat meer veteranen in werkelijke dienst aangeven dat het NLVi iets kan doen om meer waardering en steun te geven. Tot slot ervaart ruim één op de tien veteranen een drempel om contact op te nemen. Net als bleek in de Veteranenmonitor 2021, speelt onbekendheid met het NLVi hier een rol. Ondanks dat bijna alle veteranen het NLVi kennen, worden allerlei tips gegeven zodat veteranen en hun omgeving weten wie met welke vragen bij het NLVi terecht kan.

6.2 Reflecties op resultaten

6.2.1 De veteranenpopulatie is aan het veranderen

Uit deze Veteranenmonitor blijkt dat veteranen in werkelijke dienst en veteranen uit dienst, als groepen, kunnen verschillen in hun ervaringen, wensen en behoeften. Zo ervaart een groter deel van de veteranen in werkelijke dienst een goede tot uitstekende gezondheid. Dit past bij het zogenaamde ‘healthy soldier effect’¹⁴, dat verschillen in de gezondheid veronderstelt met de algemene bevolking door selectie-effecten van medische en psychische keuringen, de beroepsmatige vereiste voor militairen om een goede gezondheid te behouden en hun goede toegang tot zorg en ondersteuning. Daarnaast speelt de (jongere) leeftijd onder veteranen in werkelijke dienst mogelijk een rol in de verschillen in gezondheid. Ondanks dat het totale percentage veteranen met uitzendgerelateerde problematiek niet verschilt tussen de groepen, ervaren meer veteranen uit dienst problematiek op meerdere levensgebieden. Verder zocht bijna de helft van de veteranen in werkelijke dienst met problemen binnen een half jaar na het ontstaan daarvan professionele hulp, terwijl de meerderheid van de veteranen uit dienst pas na meerdere jaren hulp heeft gezocht. De beide groepen veteranen verschillen ook als we kijken naar aspecten van het militaire beroep. Verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst zijn langer in dienst en hebben een hogere rang dan de laatste rang van veteranen uit dienst. Ook heeft een groter deel van de veteranen in werkelijke dienst deelgenomen aan meerdere en andere (meer recente) uitzendingen en zij noemen daarnaast ook andere inzetvormen. Dit zorgt mogelijk ook voor een grotere belasting van het thuisfront, waardoor meer veteranen in werkelijke dienst aangeven dat het thuisfront problemen heeft (gehad).

De verschillen tussen veteranen in werkelijke dienst en uit dienst zijn (deels) te verklaren door de veranderingen binnen Defensie. In 1997 veranderde Nederland van een krijgsmacht met voor het merendeel dienstplichtigen naar een vrijwillig beroepsleger, toen de opkomstplicht officieel werd opgeschort. Sindsdien bestaat de krijgsmacht – naast reservisten – uit beroepsmilitairen, die flexibeler en beter inzetbaar zijn bij internationale missies. Ook de zorg rond uitzendingen is verbeterd: er kwam meer nadruk op voorbereiding, goede begeleiding tijdens de uitzending en nazorg.

De vergelijking van veteranen in werkelijke dienst met veteranen uit dienst laat verschillen zien in de kenmerken, ervaringen en behoeften. Dit wijst erop dat de veteranenpopulatie als geheel aan het veranderen is. Daar komt bij dat Defensie de komende jaren flink wil groeien en streeft naar een personeelsbestand waarin drie op de tien medewerkers vrouw is.¹⁵ Recent onderzoek laat zien dat vrouwelijke veteranen naast veel overeenkomsten ook ervaringen en specifieke zorgbehoeften hebben die verschillen van die van mannelijke veteranen.¹⁶

¹⁴ Zie bijv.: Kang, H.K., & Bullman, T.A. (1996). Mortality among U.S. veterans of the Persian Gulf War. *New England Journal of Medicine*, 335, 1498-1504. doi: 10.1056/NEJM199611143352006. / Waller, M. & McGuire, A.C.L. (2011). Changes over time in the “healthy soldier effect”. *Population Health Metrics*, 9, 7. doi: 10.1186/1478-7954-9-7. / McLaughlin, R., Nielsen, L., Waller, M. (2008). An evaluation of the effect of military service on mortality: quantifying the healthy soldier effect. *Annals of Epidemiology*, 12, 928-36. doi: 10.1016/j.annepidem.2008.09.002.

¹⁵ Ministerie van Defensie (2024). *Defensienota 2024. Sterk, slim en samen*. Ministerie van Defensie.

¹⁶ Maliepaard, E., Op den Buijs, T., & Moelker, R. (2025). *Zorgbehoeften van veteranen. Een inventarisatie en vergelijking van ervaringen, stressoren, coping en (sociale) steun van vrouwelijke en mannelijke ISAF- en MINUSMA-veteranen*. Nederlandse Defensie Academie.

Deze ontwikkelingen roepen de vraag op of de veranderende samenstelling van de veteranenpopulatie zichtbaar moet gaan worden in het veteranenbeleid. In hoeverre kan het omvattende veteranenbeleid aansluiten bij zowel de ervaringen, wensen en behoeften van veteranen die soms al tientallen jaren geleden zijn uitgezonden en voor wie de uitzending vaak ook de dienstdtijd was, als bij de groeiende 'nieuwe generatie' beroepsmilitairen met de veteranenstatus? Het besef dat de uitvoering van dat veteranenbeleid in de toekomst meer maatwerk vereist zal ongetwijfeld sterker worden.

6.2.2 Positieve terugblik: realistisch beeld of roze bril?

Verhoudingsgewijs is het aantal veteranen uit dienst dat een positieve blik heeft op verschillende aspecten van Defensie groter dan onder veteranen in werkelijke dienst. Meer veteranen uit dienst zijn positief over de sfeer en cultuur binnen Defensie en over werkgerelateerde aspecten, zoals de opgedane vaardigheden en de uitdaging in het werk. Ook is een groter deel positief over de Defensieorganisatie, zoals de waardering die Defensie had voor hun werk en de steun vanuit de organisatie. De ruime meerderheid kijkt dan ook positief terug op de tijd bij Defensie en bijna drie kwart voelt zich (nog) verbonden met Defensie. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat verhoudingsgewijs meer veteranen in werkelijke dienst positief terugkijken op de uitzending. Waarom zijn veteranen uit dienst over het algemeen positiever over het werken bij Defensie dan veteranen in werkelijke dienst? Is het beeld dat de veteranen uit dienst hebben van hun tijd bij Defensie nog helemaal accuraat of is die terugblik soms iets te rooskleurig?

Over het algemeen is bekend dat mensen geneigd zijn om bij het terugkijken positiever te oordelen dan zij tijdens de oorspronkelijke ervaring deden. De kleur die iemand aan een herinnering geeft, verandert met de tijd en positieve elementen worden benadrukt. Dit sluit aan bij het concept nostalgie. In deze emotie gaat het niet om een exacte herinnering, maar om een selectieve, vaak geïdealiseerde representatie van het verleden. Nostalgie wordt doorgaans omschreven als een sentimenteel verlangen naar of affectief terugblikken op het verleden.¹⁷ Deze emotie kan bijdragen aan het versterken van een positieve stemming, gevoelens van verbondenheid en ervaren zingeving.¹⁸ Nostalgie kent echter ook een keerzijde. Het kan gevoelens van eenzaamheid onbedoeld vergroten. Wanneer mensen terugdenken aan de sociale verbinding die ze hadden, zoals de kameraadschap binnen Defensie, kan dit contrast mogelijk leiden tot een sterker besef van verlies of isolatie.¹⁹ Daarnaast kan collectieve nostalgie (bijvoorbeeld "vroeger was alles beter") gevoelens van saamhorigheid binnen de eigen groep versterken, maar tegelijkertijd negatieve attitudes ten opzichte van buitenstaanders bevorderen.²⁰

Nostalgie speelt mogelijk een rol in de overgang van de militaire wereld naar de burgermaatschappij. De militaire cultuur biedt militairen en veteranen houvast en verbondenheid, zowel in dienst als uit dienst. Wanneer veteranen Defensie verlaten en in civiele organisaties gaan werken, worden zij geconfronteerd met cultuurverschillen. Zij ervaren veranderingen in verbondenheid, structuur, waarden en verantwoordelijkheden, in hun optiek vaak in het nadeel van de burgersamenleving. Veel veteranen vinden een manier om hiermee om te gaan en anderen zetten het juist in voor een hechtere en meer betrokken werkomgeving. Maar niet iedereen vindt een manier om ermee om te gaan. Voor hen werkt het belemmerend: zij voelen zich vaker onbegrepen of niet gewaardeerd en hebben moeite om aansluiting te vinden in de samenleving. Zij verlangen terug naar de kameraadschap, de structuur en de hiërarchie. Nostalgie lijkt daarmee zowel een brug te kunnen slaan als een barrière te kunnen opwerpen richting de samenleving. De vraag is dan ook hoe nostalgie kan worden ingezet om de sociale integratie van veteranen te ondersteunen, en hoe voorkomen kan worden dat nostalgie omslaat in eenzaamheid of in wij-zij-denken.

¹⁷ Sedikides, C., Wildschut, T., & Baden, D. (2008). Nostalgia: Conceptual issues and existential functions. *Handbook of Experimental Existential Psychology* (pp. 200–214). New York: Guilford Press.

¹⁸ Newman, D. B., Sachs, M. E., Stone, A. A., & Schwarz, N. (2019). Nostalgia and well-being in daily life: An ecological validity perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118(2), 325–347. / Sedikides, C., Wildschut, T., Routledge, C., Arndt, J., Hepper, E. G., & Zhou, X. (2020). To nostalgize: Mixing memory with affect and desire. *Advances in Experimental Social Psychology*, 61, 189–273.

¹⁹ Newman, D. B., & Sachs, M. E. (2020). The Negative Interactive Effects of Nostalgia and Loneliness on Affect in Daily Life. *Frontiers in psychology*, 11, 2185. / Sedikides, C & Wildschut, T. (2016). Past Forward: Nostalgia as a Motivational Force. *Trends in Cognitive Sciences*. 20.

²⁰ Smeekes, A., Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2015). Longing for the country's good old days: National nostalgia, autochthony beliefs, and opposition to Muslim expressive rights. *British Journal of Social Psychology*, 54(3), 561–580. / Sedikides, C., & Wildschut, T. (2019). The sociality of personal and collective nostalgia. *European Review of Social Psychology*, 30(1), 123–173. <https://doi.org/10.1080/10463283.2019.1630098>

6.2.3 *Verbinding versterken: Hoe zorg je dat veteranen en samenleving elkaar beter gaan begrijpen?*

Opnieuw blijkt er een verschil tussen het percentage veteranen dat het belangrijk vindt om waardering te krijgen en het percentage dat daadwerkelijk waardering als veteraan ervaart. Terwijl 63% zegt het belangrijk te vinden om gewaardeerd te worden als veteraan, zegt 50% van hen dit ook te ervaren. Niet geheel in lijn met de beleving van veel veteranen, blijkt dat ruim 80% van de Nederlanders waardering heeft voor veteranen en bijna 60% heeft belangstelling voor veteranen en hun ervaringen.²¹

De samenleving heeft over het algemeen een positief beeld van Nederlandse veteranen en beschrijft hen onder andere als ‘moedig’, ‘plichtsgetrouw’, ‘behulpzaam’ en ‘daadkrachtig’. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat een groot deel van de Nederlanders (ruim 60%) geen goed beeld heeft van wat een veteraan precies is en dat beeld zou ook voor militairen in het algemeen kunnen gelden.²² Dit verschil tussen de waardering die Nederlanders hebben voor veteranen (of militairen) en de waardering die veteranen ervaren, is al jaren een aandachtspunt.²³

Veteranen geven aan dat zij het belangrijk vinden om waardering te krijgen, omdat zij zich hebben ingezet voor vrede en veiligheid, anderen hebben geholpen en naar voren zijn gestapt waar anderen dat niet doen. Zij vinden het belangrijk dat de samenleving zich bewust is van wat veteranen hebben bijgedragen en welke offers zij hebben gebracht en zij willen erkenning, respect of dankbaarheid ervaren. Meer dan de helft van de veteranen uit dienst vindt echter dat mensen onvoldoende begrijpen wat zij tijdens hun dienstdienst hebben gedaan. Ook vindt meer dan de helft van de veteranen dat hun toegevoegde waarde voor de samenleving niet wordt gezien. Verder heeft één op de vijf veteranen uit dienst moeite om zijn plek in de samenleving te vinden. Opvallend is ook dat veteranen uit dienst kritischer zijn over de samenleving dan veteranen in dienst. Zij hebben bijvoorbeeld minder vertrouwen in anderen, instituties en de politiek dan veteranen in werkelijke dienst.

Tegen deze achtergrond rijst een bredere vraag die aansluit bij een vraag die al eerder is gesteld²⁴: als veteranen zelf kritisch staan tegenover de samenleving, hoe reëel is het dan om te verwachten dat diezelfde samenleving hen waardeert en erkent? Veteranen kunnen het gevoel hebben dat de samenleving hen niet goed begrijpt, maar hoe goed begrijpen zij de samenleving waarvan zij zelf onderdeel zijn? Een manier om die kloof te overbruggen is door het delen van persoonlijke ervaringen als veteraan en inzicht geven in wat veteranen kunnen bijdragen aan de samenleving. Maar ook door open te staan voor de ervaringen en verhalen uit de samenleving. De vraag zou daarbij niet zozeer moeten zijn wat een veteraan uniek maakt, maar juist wat hen verbindt met de samenleving. Dit kan bijdragen aan de beeldvorming en het gevoel van erkenning en waardering vergroten. Hier ligt een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor zowel beleidsmakers als voor veteranen. De kernvraag is dan: hoe kunnen veteranen en de samenleving elkaar vinden, hun wederzijdse begrip vergroten en daarmee hun verbinding versterken?

²¹ Vlaar, R. & Duel, J. (2025). *Trends in de publieke opinie over veteranen. Een technisch rapport*. Nederlands Veteraneninstituut.

²² Siebeloff, M. & Koopman, T. (2023). *Publieksmonitor Veteranen en Nederlandse Veteranendag 2023*. CHOICE Insights + Strategy.

²³ De Reuver, Y. (2022). *Veteran Under Construction: Identification processes among Dutch veterans who served in military missions in Lebanon, Srebrenica and Uruzgan* [Proefschrift]. Radboud Universiteit.

²⁴ Duel, J., Truusa, T.-T., & Elands, M. (2019). Public support for veterans leaving the Armed Forces. In C. A. Castro & S. Dursun (Eds.), *Military veteran reintegration: Approach, management, and assessment of military veterans transitioning to civilian life* (pp. 215–244). Elsevier Academic Press.

6.3 Reflecties op onderzoek

6.3.1 Langlopend onderzoek

Voor de veteranen uit dienst maakt de Veteranenmonitor sinds dit jaar onderdeel uit van het IMPACT-onderzoek. Dit is een grootschalig panelonderzoek waarin we ongeveer 1000 veteranen uit dienst twaalf jaar lang gaan volgen. Dat betekent dat ook voor de Veteranenmonitor dezelfde groep veteranen twaalf jaar lang wordt gevolgd. De eerste indicatie van wat dit kan opleveren was terug te zien in hoofdstuk 4 over het veteranenlandschap. Doordat we veteranen over tijd volgen, kunnen we bewegingen binnen het veteranenlandschap in kaart brengen en bekijken welke kenmerken daarmee samenhangen. Dit biedt de mogelijkheid om veteranen beter te gaan begrijpen, zodat het NLVi beter kan inspelen op de persoonlijke behoeften van veteranen. Daarnaast verkrijgen we een periodiek beeld van de behoeften van veteranen en de mate waarin het veteranenbeleid en de uitvoering daarvan in die behoeften voorziet.

Net als in 2021 is de Veteranenmonitor 2024 uitgebreid met veteranen in werkelijke dienst. In tegenstelling tot de Veteranenmonitor 2021 hebben we deze keer wel gekeken naar de verschillen tussen veteranen in werkelijke dienst en veteranen uit dienst. Daaruit kunnen we concluderen dat beide groepen in sommige opzichten verschillen in ervaringen en behoeften. De veteranen in werkelijke dienst maken echter geen onderdeel uit van het IMPACT onderzoek en zullen daarom niet over tijd gevolgd worden. Om de langetermijneffecten van uitzending(en) onder veteranen in werkelijke dienst in kaart te brengen, voert Defensie een soortgelijk onderzoek als IMPACT uit. Defensie en het NLVi werken samen om via beide onderzoeken de invloed van het militaire beroep op het leven van de veteraan beter te gaan begrijpen.

6.3.2 Oudere veteranen

De maximale leeftijd waarop veteranen werden uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek was 70 jaar. De reden hiervoor is dat veteranen over tijd worden gevolgd tot twaalf jaar na de start van het onderzoek. Over de loop van tijd krijgen we daarmee in beeld welke rol het militaire beroep speelt wanneer veteranen ouder worden. Voor nu betekent het echter wel dat de resultaten in lijn zijn met de veteranenpopulatie tot 70 jaar. Het is te overwegen om de gezondheid, kwaliteit van leven en de invloed van de uitzending daarop onder (zeer) oudere veteranen via een apart onderzoek in kaart te brengen.²⁵

53

6.3.3 Tot slot

De respons is en blijft een aandachtspunt bij onderzoek onder veteranen. De afgelopen jaren zijn er allerlei maatregelen genomen om de respons te bevorderen. Onder meer door veteranen minder te belasten met onderzoek door in dit geval de Veteranenmonitor onder te brengen in ander onderzoek. Aan deze Veteranenmonitor heeft uiteindelijk een kwart van de uitgenodigde veteranen deelgenomen. De betrokkenheid van deze veteranen bij het onderzoek is zeer belangrijk, want zonder hun mening kunnen wij geen informatie leveren om het veteranenbeleid en de uitvoering daarvan beter af te stemmen op hun behoeften. Wij willen dan ook afsluiten met het hartelijk danken van alle veteranen die hebben deelgenomen. Zonder hen is er geen Veteranenmonitor!

²⁵ Zie ook de aanbeveling in: Reijnen, A. & Duel, J. (2019). *Veteraan, hoe gaat het met u? Onderzoek naar het welbevinden van Nederlandse veteranen*. Veteraneninstituut.

Steekproef, respons en weging

De Veteranenmonitor 2024 is een herhaling van het onderzoek uit 2021. Voor dit onderzoek hebben we zowel veteranen in werkelijke dienst als veteranen uit dienst uitgenodigd die woonachtig zijn in Nederland, niet ouder zijn dan 70 jaar en niet recent zijn benaderd voor deelname aan onderzoek van Defensie of het NLVi. De steekproef is opgebouwd uit drie verschillende onderdelen, die we hieronder toelichten.

Voor de veteranen uit dienst hebben we gebruik gemaakt van de data uit het IMPACT onderzoek. Voor dat onderzoek heeft Defensie een aselechte steekproef getrokken uit het Veteranen Registratie Systeem (VRS). In augustus 2024 waren er 53.302 veteranen uit dienst die aan de voorwaarden voor deelname voldeden. We hebben 2.488 veteranen uit dienst uitgenodigd.

55

Leeftijd	Uitgenodigd		Totaal
	ja	nee	
t/m 35 jaar	998	937	1.935
36-50 jaar	750	22.630	23.380
51-70 jaar	740	27.247	27.987
Totaal	2.488	50.814	53.302

Door Defensie is vervolgens een aanvullende (aselechte) steekproef getrokken uit het VRS van veteranen in werkelijke dienst. In augustus 2024 waren er 9.388 veteranen in werkelijke dienst die aan de voorwaarden voor deelname voldeden. We hebben 992 veteranen in werkelijke dienst uitgenodigd.

Leeftijd	Uitgenodigd		Totaal
	ja	nee	
t/m 35 jaar	499	1.994	2.493
36-50 jaar	246	3.276	3.522
51-70 jaar	254	3.119	3.373
Totaal	992	8.396	9.388

Tot slot is het onderzoek een vervolg van de Veteranenmonitor uit 2021. In dat onderzoek konden veteranen aangeven of wij hen in 2024 opnieuw mochten uitnodigen voor deelname. We hebben 318 veteranen uitgenodigd die toestemming hebben gegeven, onder wie 82 veteranen in werkelijke dienst.

Leeftijd	Veteranenmonitor		Totaal
	Veteranen IWD	Veteranen uit dienst	
t/m 35 jaar	9	8	17
36-50 jaar	35	64	99
51-70 jaar	38	164	202
Totaal	82	236	318

In totaal hebben we 3.798 veteranen uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek, te weten 1.074 veteranen in werkelijke dienst en 2.724 veteranen uit dienst.

Van de veteranen die zijn uitgenodigd, hebben 1.033 veteranen ingelogd op de vragenlijst. Van hen geven 76 geen toestemming en 29 veteranen hebben (nagenoeg) niets ingevuld. In het rapport geven we de resultaten van de resterende 928 veteranen weer. Het responspercentage voor deze meting van de Veteranenmonitor 2024 is 24%.

Leeftijd	Veteranen IWD		Veteranen uit dienst		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
t/m 35 jaar	61	12	131	13	192	13
36-50 jaar	89	32	177	22	266	24
51-70 jaar	108	38	362	40	470	40
Totaal	258	24	670	25	928	24

Weging

De resultaten in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 5 zijn gewogen naar status (in werkelijke dienst versus uit dienst) en leeftijdscategorie, zodat de resultaten met betrekking tot deze variabelen representatief zijn voor de veteranenpopulatie in Nederland tot en met 70 jaar. Voor de analyses over veteranen in werkelijke dienst of veteranen uit dienst afzonderlijk hebben we weegfactoren gebruikt die zijn berekend voor de desbetreffende populaties, zodat de resultaten representatief zijn voor de populatie veteranen in werkelijke dienst dan wel de veteranen uit dienst.

Procedure

We hebben alle veteranen die voor het eerst zijn benaderd voor deelname aan het IMPACT onderzoek of de Veteranenmonitor per post uitgenodigd (N=3.490). Veteranen die eerder hebben deelgenomen aan de Veteranenmonitor 2021 hebben we per e-mail benaderd (N=308). In het enkele geval dat een e-mailadres niet bekend was (N=10), hebben wij hen ook via de post benaderd. We hebben iedereen een eerste herinneringsbrief/mail gestuurd. De tweede herinneringskaart/mail hebben we alleen naar de veteranen gestuurd die de vragenlijst nog niet hadden ingevuld. Veteranen uit de steekproef konden met een persoonlijke inlogcode de vragenlijst invullen via Enalyzer.

De online vragenlijst bestond uit een combinatie van gesloten en open vragen. Een groot deel van de vragen voor de Veteranenmonitor is hetzelfde als de vragenlijst die in 2021 is gebruikt. Er zijn enkele wijzigingen aangebracht; er is bijvoorbeeld meer aandacht voor de (terug)blik op het werken bij Defensie, het zoeken van professionele hulp bij problemen gerelateerd aan de uitzending, de waardering voor veteranen en het thuisfront. Daarnaast wordt met twee open vragen ingegaan op de verschillen tussen de militaire en civiele cultuur, het jaarthema van 2024.

Analyses

In hoofdstuk 3 staan frequentietabellen en gemiddelde scores. Voor het analyseren van verschillen tussen veteranen in werkelijke dienst en veteranen uit dienst hebben we gebruikgemaakt van de chi-kwadraattoets en de onafhankelijke t-toets. Significante hogere resultaten zijn aangeduid met een oranje driehoek (▲) in een cel als de toets significant was ($p \leq .05$). Voor de chi-kwadraattoets worden significante resultaten alleen vermeld als de toets betrouwbaar was (maximaal 20% van de cellen met een verwachte waarde < 5), en de standardized adjusted residual van de betreffende cel $\leq -2,0$ of $\geq 2,0$ was.

In hoofdstuk 4 hebben we verschillen tussen de situaties geanalyseerd met de chi-kwadraattoets (waar nodig Fisher exact test) en variantieanalyse.

In hoofdstuk 5 hebben we de antwoorden op de vraag welke verschillen men ervaart kwalitatief geanalyseerd via een thematische analyse. Verschillen in het noemen van thema's tussen veteranen met bepaalde kenmerken hebben we geanalyseerd met de chi-kwadraattoets.

Tot slot

Wij willen Martin Elands en Romy Glasmacher bedanken voor het kritisch meelezen en voor hun commentaar op eerdere versies.

Bijlage 2

	Veteranenmonitor (2021)	Veteranenmonitor (2024)	Nederlandse bevolking
Aantal deelnemers	1068	928	
			Nederlandse mannen
Tevredenheid met het leven	%	%	% ^a
(Zeer) tevreden	86	85	85
Zowel tevreden als ontevreden	9	11	12
(Zeer) ontevreden	4	4	3
Tevredenheid op verschillende levensdomeinen^c		%	% ^a
Financiële situatie		87	81
Dagelijkse bezigheden		83	77
Psychische gezondheid		82	82
Lichamelijke gezondheid		78	75
Algemene gezondheid	%	%	% ^b
Goed tot uitstekend	88 ▲	84	79
Matig	11	13	
Slecht	1	3 ▲	
Mentale gezondheid^c		%	% ^b
Aanwezigheid van angstige en/of depressieve gevoelens		41	38
			Nederlandse mannen en vrouwen
Mensen zijn over algemeen te vertrouwen^c		%	% ^d
Eens		59	59
Neutraal		24	27
Oneens		17	13
Terugkijken op de uitzending			
(Zeer) positief	67	78 ▲	
Positief en negatief	30 ▲	19	
(Zeer) negatief	2	3	
Niet positief of negatief	1	1	
Invloed van de uitzending op het leven			
(Zeer) positief	47	56 ▲	
Positief en negatief	42 ▲	33	
(Zeer) negatief	3	4	
Niet positief of negatief	8	7	
Problemen vanwege de uitzending			
Nee	70	73	
Ja, voorbij	15	15	
Ja, nu	15	12	
Vetaraan voelen			
Ja	56	58	
Nee	14	19 ▲	
Neutraal/geen mening	30 ▲	23	

^a Bron: CBS <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85542NED/table>. Geraadpleegd op 8-8-2025. Geselecteerd op mannen in 2024.

^b Bron: CBS <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85454NED/table>. Geraadpleegd op 8-8-2025. Geselecteerd op mannen in 2024.

^c Thema niet uitgevraagd in Veteranenmonitor 2021.

^d Bron: Miltenburg, E., den Ridder, J., Broere, J., Geurkink, B. & Van Alebeek, C. (2025). *Burgerperspectieven 2025 | bericht 2. Thema: sociale cohesie en zorgen over samenleven*. Sociaal Cultureel Planbureau.